

Současná rodina a výchova dítěte

Dagmar Šmídová

Bakalářská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Dagmar Šmídová**
Osobní číslo: **H138120**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Současná rodina a výchova dítěte**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na charakteristiku rodiny v současné společnosti;
- na faktory ovlivňující výchovu v dnešní rodině;
- na vztahy mezi rodiči a dětmi.

Součástí práce bude kvalitativní výzkum zaměřený na výchovu dítěte a vztahy v současné rodině.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KOHOUTEK, Rudolf. Vývoj a výchova dítěte v rodině. Brno: CERM, 1998, 17 s. ISBN 80-7204-105-3.

MAŘÍKOVÁ, Hana a Marie ČERMÁKOVÁ. Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace). Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 170 s. ISBN 80-85850-93-1.

MATĚJČEK, Zdeněk. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013, 143 s. ISBN 978-80-262-0519-7.

MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, 144 s. ISBN 80-85850-24-9.

MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008, 323 s. ISBN 978-80-86429-87-8.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.**
Institut mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce: **15. prosince 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

Ve Zlíně dne 15. prosince 2014

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 20. 2. 2015

DAEMAR JHÍDOVA

.....
Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřená na současnou rodinu a výchovu dětí. Teoretická část charakterizuje a definuje pojem rodina, informuje o současných trendech ve výchově a zabývá se i vlivy působení na současnou výchovu. Praktickou částí je výzkumné šetření, které zjišťuje, jaký výchovný styl převládá v současné rodině. Výzkum byl zaměřený také na hodnotový systém rodin a na význam rodiny pro jednotlivce.

Klíčová slova: rodina, děti, manželství, mezilidské vztahy, rozvod, proměny rodiny, výchova, výchovné styly a metody.

ABSTRACT

The bachelor thesis is focused on contemporary family and education of children. The theoretical part defines term family, it informs about current trends in education and it also effects of harmful influence on the contemporary education. The practical part is created by research that investigates which style of education prevails in the current family. The research was focused also on value system of families and meaning of family for individuals.

Keywords: family, children, marriage, interpersonal relationships, divorce, changes in family, education, educational styles and methods.

Děkuji panu doc. Ing. Antonínu Řehořovi, CSc. za jeho cenné rady, vstřícnost, ochotu a podporu, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat mojí rodině za morální podporu, trpělivost a pomoc, kterou mi věnovala během celého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 5. 2. 2015

.....

Dagmar Šmídová

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 RODINA.....	10
1.1 DEFINICE RODINY	10
1.2 CHARAKTERISTIKA A ZNAKY SOUČASNÉ RODINY	14
1.3 TYPY A PROBLÉMY SOUČASNÉ RODINY	15
1.4 VZTAHY MEZI RODIČI A DĚTMI	18
1.5 MANŽELSTVÍ A ROZVOD RODIČŮ	22
2 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VÝCHOVU	25
2.1 DEMOGRAFICKO – PSYCHOLOGICKÉ FAKTORY	25
2.2 MATERIÁLNĚ – EKONOMICKÉ FAKTORY	26
2.3 KULTURNĚ – VÝCHOVNÉ FAKTORY	27
3 VÝCHOVNÉ METODY A STYL Y	28
3.1 DRUHY VÝCHOVNÝCH STYLŮ.....	29
3.2 VLIV VÝCHOVNÝCH STYLŮ NA DÍTĚ	30
3.3 VÝCHOVNÉ METODY	32
3.4 SOUČASNÉ TRENDY VE VÝCHOVĚ.....	34
II PRAKTICKÁ ČÁST	37
4 KVALITATIVNÍ VÝZKUM.....	38
4.1 STANOVENÍ CÍLE A VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	38
4.2 REALIZACE ROZHOVORŮ S RODIČI.....	39
4.3 VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ ROZHOVORU	50
4.4 ZÁVĚR VÝZKUMU	54
ZÁVĚR	57
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	59

ÚVOD

Rodina zaujímá v mém životě jednu z nejdůležitějších hodnot, a proto jsem si téma rodiny a výchovy, která s ní úzce souvisí, zvolila pro svoji bakalářskou práci.

Rodina má v životě každého člověka nezastupitelnou úlohu. Ať už mluvíme o rodině, do které jsme se narodili, nebo o té kterou v dospělosti zakládáme. Rodina poskytuje všem jejím členům, dětem i dospělým zázemí, uspokojuje jejich potřeby a zprostředkovává zkušenosti, které nelze získat nikde jinde.

Výchova je s rodinou velmi úzce spjata. Styly a metody výchovy se neustále vyvíjí a mění. Podstata výchovy zůstává stále stejná – připravit dítě pro jeho budoucí rodinný a společenský život.

Aby byla rodina šťastná a spokojená, což je přáním většiny z nás, musí správně fungovat a především v ní musí převládat láska, harmonie, spokojenost, úcta, porozumění a tolerance.

V současné době lidé méně často uzavírají sňatek, rodí se méně dětí, ženy odkládají mateřství na pozdější dobu, častá je rozvodovost, zaznamenáváme také nárůst plánovaně bezdětných manželství a tzv. „singles“ domácností. Důsledky těchto vlivů jsou často spojené s problémovou výchovou a někdy až delikventním chování dětí. Hovoří se také o krizi rodiny.

Domnívám se, že chceme-li měnit vztahy a chování ve společnosti, musíme se nejdříve zaměřit na vztahy a výchovu v rodině. Důležitým prvkem ovlivňujícím mezilidské vztahy je komunikace, životní styl a způsob trávení volného času.

Sociální pedagogika je oborem „celospolečenským“. Propojuje znalosti teoretické s praxí a vytváří tak komplex přístupů k řešení jednotlivých otázek. Zaměřuje se především na vytváření souladu mezi potřebami jedince a společnosti. Stejně tak i téma rodiny je multidisciplinární, udává nám celou škálu různých pohledů a řešení problému jedince a společnosti.

Cílem bakalářské práce je zaměřit se na preferované metody a styly výchovy současné rodiny, na způsoby trávení volného času dětí i rodičů z úplných a rozvedených rodin, na vlivy, které jejich výchovu ovlivňují. Cílem výzkumu je zjistit, zda úplná rodina dává záruku spokojenosti dítěte a jaké okolnosti ovlivňují spokojenost dítěte a dále také, jaký je význam rodiny pro jednotlivce.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

Rodina je dětem a dospělým prostředím, kde se mohou svěřit, očekávat moudré vyslechnutí, radu a pomoc, je útočištěm v situacích životní bezradnosti.

1.1 Definice rodiny

„Šťastný je ten, kdo našel štěstí v rodině.“

L. N. Tolstoj

Charakterizovat rodinu jednou definicí pravděpodobně není možné. Rodina je prvním místem, se kterým se dítě v životě setkává, utváří jeho osobnost, postoje, hodnoty, názory, vzory chování a představy o manželství, rodičovství a rodině. Rodina má nezastupitelné místo ve výchově dítěte a měla by pro něj znamenat nejdůležitější životní jistotu. V rodině si dítě utváří důvěru nejen v sebe, ale také postoj ke svému okolí, ke společnosti. Rodinu současnosti lze považovat za *„institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují příbuzenské, rodičovské nebo manželské vazby.“*¹

Rodina je pro každého také nenahraditelnou předlohou zvyků, tradic, hodnot, emocí, přesvědčení, a dalo by se říct i návodem na způsob života. Rodinu můžeme definovat jako skupinu lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucností. Rodina formuje osobnost dítěte jako první socializační subjekt, z hlediska jeho vztahu k ostatním lidem a ke společnosti. Rodina provází člověka prakticky po celý jeho život.

Každá rodina si stanovuje hranice mezi jednotlivými členy. Nejlépe je, když jsou hranice jasné a akceptované. V rodině má každý její člen určitou pozici a rodina tak má jakési své uspořádání, konstelaci rodiny. Patří sem počet členů rodiny, pořadí narození a pohlaví sourozenců, věkové rozdíly, osobnostní charakteristiky, dominantní či submisivní pozice, citová vzdálenost členů rodiny.

¹ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 78.

Člověk většinou opakuje vzorce chování, které si osvojil a zafixoval v původní rodině, ale záleží také na jeho odolnosti vůči nepříznivým psychosociálním vlivům a na společnosti, v níž se pohyboval a vyvíjel.

„Rodina vzniká manželstvím, je jedinečná svými vztahy, sdílením každodenního života i výjimečných situací, jsou to také vztahy mezi příbuznými, a v neposlední řadě také vztahy mezi rodinou a společností. V rodině se očekává a plánuje společná budoucnost.“²

Rodinu můžeme vymezit jako určitý systémový celek, který je schopný reprodukce svých základních podmínek.

„Rodinu lze tedy definovat jako:

a) dynamický systém, který reprodukuje svoje základní podmínky především hlavně narozením dítěte. To je výsledek, který se stává potencionálním východiskem vzniku nové rodiny.

b) společenský subsystém, který zabezpečuje primárně individuální a celospolečenské zájmy a potřeby. Překonávání rozporů mezi individuálním a společenským, určuje postavení rodiny v systému společenských vztahů. Rodina má vlastní zdroje pohybu, ale jejich kvalita je stále závislá na složitějších a vyšších strukturách.

c) strukturovaný celek, jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí.“³

Dominantní hodnotou rodiny je citový vztah, rodina je především místem sociálního bezpečí.

Nároky, které dnešní doba klade na jedince, vytvářejí specifické prostředí pro vývoj a výchovu dítěte. Zvyšuje se tak potřeba existence harmonických rodinných vztahů a uspokojivých sociálních vzorců.

Rodina je místo, kam se lidé chtějí vracet. Rodina se v průběhu dějin neustále vyvíjí a proměňuje v závislosti na proměnách společnosti. Současná rodina je charakterizována jako

² STŘELEK a kol.: *Kapitoly z rodinné výchovy*. Praha: Fortuna, 1992, s. 7.

³ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 78.

malá skupina lidí, která je spojená pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami. Proměňují se však nejenom vztahy mezi členy, ale také i její funkce nebo znaky.

Navzdory proměnám, pochybám a problémům, kterým musí současné rodiny čelit, zůstává rodina svébytnou formou lidské pospolitosti. Reaguje na potřeby dítěte, snaží se je uspokojit a vytváří výchozí podmínky pro jejich osobnostní rozvoj. Má vliv na vzdělávací úspěšnost dítěte. Poskytuje dítěti prostor pro jeho seberealizaci, aktivní projev, součinnost s druhými, upevňuje a rozvíjí vědomí povinnosti, zodpovědnosti, ohleduplnosti a úcty.

Rodinný život a rodičovství jsou v dnešní době psychicky značně náročné. Na tuto skutečnost mají vliv například rychlé životní tempo, obtížná harmonizace práce a rodinného života, určitá izolovanost starší generace od mladých rodin, často též absence kladných rodičovských vzorů a jiné. Kvalitu rodinného života ovlivňuje její soudržnost, rodinná komunikace, vztahy v rodině a míra adaptability.

Pro člověka by měla být rodina jako primární skupina především emocionálním zázemím, pilířem bezpečí a jistoty, stimulace, podnětů a uznání, místem elementárních zkušeností a základnou pro vstup do společnosti.

Téměř všichni rodiče své děti milují, je ale potřeba, aby svou lásku dokázali náležitě projevit a předat. Domov předurčuje, zda se dítě cítí šťastné, bezpečné a vyrovnané. Na moderní rodinu působí stres a tlaky moderní společnosti. Přesto jsou rodiny schopné vychovávat sebevědomé děti, které život ve složitém a náročném prostředí moderní společnosti úspěšně zvládají.⁴

Na rodinu se můžeme také podívat z pohledu jejich životních cyklů. Vývojový cyklus, který má dle psycholožky Daniely Vodáčkové osm fází:

- **manželský pár bez dětí** – tato fáze je důležitá jako přípravná ke vzniku rodičovských rolí. Přizpůsobení se potřebám dítěte, které je závislé na jejich péči.
- **rodina plodící děti** – mezi druhou a třetí fází je důležité, aby rodiče zvládly první osamostatnění dítěte a rozvoj jeho osobnosti.

⁴ SATIR, V., *Společná terapie rodiny*, 1. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 38.

- **rodina s předškolním dítětem** – zde se rodiče nachází v nelehké situaci, kdy na přechodu ke čtvrté fázi rozšiřují životní prostor dítěte o školní prostředí.

- **rodina se školními dětmi** – v této fázi je nutná akceptace sexuálních a sociálních změn u dítěte. Toto se děje na přechodu k páté fázi.

- **rodina s adolescenty** – při vstupu do šesté fáze dochází k experimentům s nezávislostí.

- **rodina vypouštějící mladé dospělé ven** – rodiče se snaží přijmout nezávislost svých dětí a děti zakládají své rodiny. - rodina ve středním věku - manželský pár se snaží vyrovnat s odchodem svých dětí. Toto období známe také pod pojmem „syndrom prázdného hnízda“.

- **stárnoucí členové rodiny** - období sociálních změn, přijetí fyzického stáří, uvědomění si vlastní smrtelnosti.⁵

Rodina je základním kamenem společnosti a to nejen pro svoji reprodukční funkci, ale také pro „*funkci prvotní socializace dětí a emociálně psychologické stabilizace osobnosti dospělých*“⁶. Dnešní nelehká doba rodině příliš neprospívá a je na nás, abychom se snažili udržet rodinné vazby, jak je známe.

S mateřstvím a také s rodičovstvím jsou spojovány konkrétní hodnoty, jako intenzivní dávání a přijímání citu, radost a potěšení z dětí, zajištění kontinuity rodu, sebepřesahování, dosažení dospělé identity prostřednictvím rodičovství, přispění k osobnostnímu zrání – rodičovství nás učí být méně sobeckými, více trpělivými atd.⁷

⁵ VODÁČKOVÁ D., *Krizová intervence*, 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 223-224.

⁶ KRAUS B., POLÁČKOVÁ V., *Člověk-prostředí-výchova: K otázkám sociální pedagogiky*, Brno: Paido 2001, s. 7.

⁷ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 14

1.2 Charakteristika a znaky současné rodiny

Současnou rodinu poznamenala řada důležitých momentů a změn:

- 1) **Množství funkcí rodiny převzaly jiné sociální instituce.** V plné kompetenci rodiny zůstaly jenom některé z nich. Hovoří se o její krizi, přežití či konci.
- 2) **Oblast zakládání rodiny ztrácí svoji ritualizovanou podobu,** vytváření manželských rodin je tak provázeno značnou volností. Legalizace partnerského soužití není nutnou podmínkou rodinného života, zvyšuje se podíl rodin založených na soužití partnerů bez uzavření manželství.
- 3) **Snižuje se stabilita rodiny.** V posledních desetiletích z řady důvodů objektivních (emancipační proces, nárůst ateismu) i subjektivních (manželské svazky jsou zakládány především na emotivní bázi), dochází k nárůstu rozvodovosti. Většina manželství dnes končí rozvodem.
- 4) **Mění se celková struktura rodiny,** klesá nejen počet dětí v rodině, ale omezuje se také vícegenerační soužití. Někteří mladí lidé volí samostatný styl života, tzv. singles. Mnohem častěji se rodí děti svobodným matkám.
- 5) **Ubývá nechtěných těhotenství,** přičemž postoje k umělému přerušení těhotenství jsou značně liberální, ženy používají prostředky antikoncepce a přibývá plánované rodičovství.
- 6) **Prodlužuje se délka života** a tím i trvání rodiny po odchodu dětí. Delší je též doba, po kterou žijí rodiče s dětmi ve společné domácnosti. Vzdělání tak socializační dosah mladé generace na starší příslušníky rodiny.
- 7) **K proměnám dochází v organizaci rodinného cyklu.** Rodiči se stávají osoby ve vyšším věku, děti se začínají rodit teprve po určité době trvání manželství či partnerského soužití. Prarodiči se tak stávají stále starší osoby, které jsou velmi často ještě zapojeny do pracovního procesu.
- 8) **Zvyšují se nároky na čas rodičů strávený v pracovním procesu,** v důsledku toho se zkracuje čas strávený s dětmi a ostatními členy rodiny. Vedle nedostatku času vyvstává též problém ve způsobu jeho trávení, problém „kvality času“. V této situaci vzniká například otázka užívání médií v současných rodinách. Současná rodina je ovlivněna fenoménem konzumu více, než kdy předtím. Rodiče se snaží zvyšovat ekonomický standard rodiny na úkor společně stráveného času s dětmi.

9) **Přibývá i dvoukariérových manželství**, v důsledku růstu vzdělanosti a kvalifikovanosti a tím i zaměstnanosti žen.⁸

Spolu s těmito faktory potom působí celá řada dalších, jako například demokratizace a také desintegrace rodinného života, otázky proměn životního způsobu, důsledky urbanizace a bytová problematika a další.

Na druhé straně současná doba posílila význam rodiny jako útočiště před veřejným světem, vystupuje jako opěrný bod, kam se její členové, zejména děti, mohou uchýlit.

1.3 Typy a problémy současné rodiny

Proměny současné rodiny zasahují také sociální role rodičů. Žena získala některá práva, ale i povinnosti, které dříve náležely pouze mužům. Většina žen je v současnosti zaměstnaná. Důsledkem bývá pokles zájmu o dítě, jako prioritu v životě rodičů. Pokles autority otce v rodině však neznamená, že by ztratil v rodině na významu.

Typy rodin z hlediska funkčnosti vzhledem k dítěti:

Rodiny funkční. Jsou to rodiny, které zajišťují svým dětem kvalitní podmínky a přiměřeně plní svoje funkce.

Rodiny problémové. Problémové především z hlediska plnění jejich funkcí. Nenarušují vážněji život rodiny a zásadně negativně neovlivňují vývoj dítěte. Členové rodiny čelí krizi a hrozbě rozpadu, vyvíjí úsilí dát věci do pořádku, ale nestačí na to sami, hledají pomoc, která je ale účinná jen dočasně. Častou alternativou bývá rozchod a hledání způsobu, jak uspořádat záležitosti poté, aby jim děti trpěli minimálně.

Rodiny dysfunkční. Některé z funkcí rodiny jsou dlouhodobě a vážně narušeny, děti jsou vážně ohroženy, dochází k vnitřnímu rozkladu rodiny, je narušován socializační proces dítěte. Přichází nutnost zásahů vnějších institucí, rodina sama se ale nedokáže vždy řídit jejich radami, nechápe učiněná opatření. Např. se jedná o rodiny alkoholikem, rodiny postižené vlekoucí se krizí, rodiny s podprůměrným příjmem a současně nevyhovující bytovou situací,

⁸ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 83-85.

rodiny zatížené psychickými poruchami apod. Rozhod rodičů zanechává na dítěti traumatické a dlouhodobě působící následky.

Rodiny afunkční. Rodina neplní svůj účel, není schopna zabezpečit základní potřeby a dítě vysloveně ohrožuje. Např. hromadí-li se různé patologické projevy, přerůstá nevraživý a nenávislný postoj vůči dítěti. V těchto případech je naléhavě nutné hledat pomoc a řešení mimo rodinu. Zpravidla prostřednictvím rozhodnutí soudu o zbavení rodičů rodičovských práv a umístěním dítěte do dětského domova nebo jiného zařízení náhradní rodičovské péče.⁹

Z hlediska založení rodiny rozlišujeme rodinu:

orientační – do této rodiny se narodíme

reprodukční – tuto rodinu zakládáme

nukleární – tvoří ji rodiče a vlastní nebo adoptované dítě, děti

rozšířenou - je složená z více jak dvou generací, patří sem prarodiče, teta, strýc, sestřenice, bratrancei.

„Vliv rodiny orientační na rodinu prokreační je nepochybný, dítě se chová podle rodičovského vzoru. Napodobuje rodiče stejného pohlaví – syn otce, dcera matku. Proces identifikace s rodičem však probíhá jednoduše jen tam, kde se dítě s rodičovským vzorem ztotožnit mohlo a chtělo. Rodič je nejen bytost milující, ale i autorita.“¹⁰

Z hlediska úplnosti rodina:

úplná – kterou tvoří oba rodiče a dítě nebo více dětí

neúplná – rodina s rozvedeným nebo svobodným rodičem a dítětem, dětmi

doplňená (nevlastní) – vzniká po druhém, dalším sňatku jednoho z rodičů

náhradní – vzniká na základě pravomocného rozhodnutí soudu – osvojení (adopce) nebo pěstounská péče.

⁹ HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007, s. 152-153.

¹⁰ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha: Slon, 1993, s. 55.

Z hlediska autority rozeznáváme 3 základní typy rodin:

patriarchální - vůdcovskou roli v rodině na sebe bere muž, většinou nejstarší příslušník rodiny

matriarchální – rodinu vede nejstarší žena

rovnoprávná – moc v rodině je rozdělena mezi muže a ženu.¹¹

Vedle rodin úplných a neúplných (po rozvodu rodičů, ovdovění, nebo rodina samostatného rodiče) se hovoří o rodinách nesezdaných, doplněných (sňatkem nebo kohabitací rodiče), třígeneračních, ale také o rodinách nebiologických, tedy sociálně utvořených, vzniklých adopcí či pěstounským vztahem;

Objevují se také formy rodin, které využívají nových reprodukčních technik, rodiny s homosexuálními a lesbickými rodiči, bezdětné rodiny. Vedle úplné rodiny je nejčastější rodinnou formou domácnost ženy a dětí po rozvodu manželství, otec udržuje různý rozsah kontaktů s dětmi. Po rozvodu rodičů žijí děti obvykle u jednoho z rodičů nebo střídavě v domácnosti otce a matky – jedná se o tzv. střídavou péči.

Problémy současné rodiny

Stejně jako v každém jiném období, i dnes se rodina potýká s některými specifickými problémy, které vyplývají z celospolečenských změn, jakými jsou např.:

Existenční důvody - vedou k omezování základní, reprodukční funkce rodiny, převažuje model rodiny s jedním dítětem, následkem je pokles porodnosti a populačního růstu.

Nezaměstnanost – v důsledku hospodářské krize došlo k jejímu silnému nárůstu, v některých regionech je problém uplatnit se na trhu práce, důsledkem je snížení ekonomického statusu rodiny, ale i vznik závislostního nebo kriminálního chování rodičů.

Pracovní zatížení rodičů – model současné rodiny bývá často dvoukariérový. Častěji vede k nedostatečnému zájmu obou rodičů o rodinu, pokud není dobře zabezpečena péče o dítě ve volném čase, existuje nebezpečí narušení jeho výchovy a vznik patologických projevů

¹¹ LACA, S. *Výchova - rodina - hodnoty*. Brno: Institut mezioborových studií, 2013, s. 19-20.

v chování. Rodiče jsou časově zaneprázdnění, přetížení, vyčerpaní, mají málo času na relaxaci a věnování se dětem. Rodiny často přestávají komunikovat, jednotliví členové se potkávají, korespondují spolu. Bývá to často kompenzováno nadměrným přísunem materiálních prostředků.

Úroveň rodiny – materiální hodnoty jsou upřednostňovány na úkor kulturních, společnost má konzumní charakter, rodiny nemají možnost rozvíjet zájmové aktivity svých dětí, přesto, že nabídka volnočasových aktivit je pestrá, rodiče na ně mnohdy nemají dostatek finančních prostředků, ani volného času.

Příbuzenské vztahy – dochází k odcizení rodinných vazeb, převládají horší vazby mezi generacemi, mladí rodiče neuznávají zkušenosti předchozích generací, rodina se tedy zmenšuje nejen počtem svých členů, ale i počtem a intenzitou vzájemných vazeb. V rodinách také přibýlo násilí, v souvislosti se stresem, který s sebou dnešní doba nese.¹²

Dodržování právních norem, které se vztahujících k rodinnému životu, zajišťuje **Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb.** Ten vymezuje základní povinnosti a práva rodičů a dětí, upravuje vztahy mezi rodinou a společností.

1.4 Vztahy mezi rodiči a dětmi

Vztahy v rodině

Interpersonální vztah vzniká při sociální interakci, při které dochází ke slovní i mimoslovní komunikaci. Při komunikaci si předáváme navzájem informace, z čehož nejdůležitější jsou právě ty o sdíleném vztahu. Předávají se bezprostředně, nebo mohou být vědomě či nevědomě zkresleny. Při každé aktivitě člověka s člověkem, tedy při každé sociální interakci, dochází většinou k utváření nějakého vztahu. Společná činnost je podmínkou pro vznik a rozvoj mezilidských vztahů a je pro ně nejvhodnějším prostředím.

Vztahy mezi lidmi jsou velice jemným předivem, které se snadno zpřetrhá. Proto citlivost ve vztazích dospělých k dětem, ale i mezi dospělými, s nimiž dítě žije a jejichž komunikaci sleduje, je možná tím nejdůležitějším, co bychom měli na výchově k mezilidským vztahům

¹² KRAUS, B., SÝKORA, P.. *Sociální pedagogika I.* Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009, s. 34.

sledovat. Vzor a osobní příklad je stále nejvýznamnějším výchovným prostředkem, nejen ve vztazích.

Pozitivní mezilidské vztahy vyvolávají kladné emoce, včetně uspokojení, vnitřního uklidnění, což potlačuje depresi, vnitřní napětí a neklid. Vědomí toho, že existuje nějaké zázemí, kam se člověk může vždy vrátit a uchýlit, a lidé, kteří v případě potřeby a nouze poskytnou pomoc, radu nebo psychickou podporu, snižuje citlivost na nepříznivé vnější vlivy, které vyvolávají stres.

Dobré mezilidské vztahy je možno vytvořit a udržet jen tehdy, když pochopíme podstatu každého vztahu a osvojíme si sociální dovednosti, které jsou pro vytvoření a udržování toho či onoho vztahu důležité a podstatné. Nejdůležitější pro vytváření a rozvíjení kvalitních mezilidských vztahů je vzájemná úcta a porozumění. Pokud chceme porozumět druhým, měli bychom nejdříve rozumět sami sobě, svým citům. Pak můžeme lépe chápat druhé, chápat je jako osoby od nás odlišné, které mají své vnímání, cítění a myšlení, svůj způsob jednání a prožívání.

Mít **dobré mezilidské vztahy** je pro každého z nás, jednou z nejvýznamnějších hodnot v životě, aniž si to uvědomujeme. Jejich ztráta bývá jednou z nejbolestivějších zkušeností. Proto bychom se měli snažit dobré vztahy utvářet a především je udržovat, věnovat jejich péstění spoustu času, neboť tento čas není ztrátou. Je prokázáno, že lidé, kteří žijí v uspokojivých rodinných vztazích, mají blízké přátele, rozvětvenou sociální síť, která je podporuje, a cítí se spokojeni v zaměstnání, jsou šťastnější, fyzicky i psychicky zdravější a žijí déle než lidé, kteří toto postrádají.¹³

Kvalitní mezilidské vztahy jsou preventivním faktorem proti vzniku syndromu vyhoření. *„Ukazuje se, že čím lepší vztahy daný člověk k druhým lidem má, tím má i relativně nižší úroveň psychického vyhoření. Lidé, kteří připisují druhým lidem poměrně vyšší hodnotu nežli věcem, si více váží sociální opory a vytvářejí kolem sebe podpůrnou sociální síť přátelských vztahů.“*¹⁴

¹³ SOUDKOVÁ, M., *O zdravých vztazích mezi lidmi*. Brno: Doplněk, 2006, s. 7.

¹⁴ KŘIVOHLAVÝ, J., *Jak neztratit nadšení*. 1. vyd. Praha: Grada, 1998, s. 90.

Důležitým faktorem udržujícím vztah je **dobrá komunikace** mezi partnery, která by měla být otevřená a upřímná. Někdy si partneři dobře porozumí i beze slov. Hlavní je to, že si vůbec chtějí porozumět. V dobrém vztahu se snažíme najít kompromis a ne vyhrát jeden nad druhým, protože si vážíme jeden druhého, což je známkou pozitivního myšlení. Pokud pozitivně myslíme a uvědomujeme si, co dobrého spolu máme a jak moc nám na tom záleží, vytváříme tím pozitivní vztah v rodině.

Rodinné vztahy jsou primárními vztahy pro každého jedince. Vztah k mámě a tátovi je základem ke všem ostatním vztahům. Jako rodiče bychom měli usilovat o kvalitní vztah k partnerovi, tak i k dětem, abychom jim dodali pocit jistoty a spokojenosti a emoční podpory. Být dobrým rodičem znamená věnovat dětem hodně času, utvářet s nimi vztahy během společných činností a vkládat do těchto vztahů energii a lásku, kus svého „já“ tak, aby si ho nesly po zbytek života v sobě a mohly pak utvářet uspokojivé vztahy se svými dětmi, vůbec to neznamená děti jen zajistit po hmotné stránce. Myslím si, že to je to nejdůležitější, co můžeme svým dětem jako rodiče dát a zároveň to dát i společnosti, ve které žijeme, pro její pozitivní vývoj.

Rozdíly v rodinách spokojených, s dobrými vztahy a v rodinách nespokojených, kde mezilidské vztahy nefungují, popisuje Lenka Lovasová:

Partneři ve **fungujících rodinách** kladou větší důraz na tradiční hodnoty, jako je např. věrnost a trvalý citový partnerský vztah. Porozumění v zájmech mezi partnery, porozumění v zájmech a názorech týkajících se zaměstnání, uznání a tolerance, schopnost pohovořit si otevřeně o různých problémech. Shoda názorů na veřejné dění, možnost věnovat se plně zaměstnání. Další důraz je kladen na optimismus a sebedůvěru partnerů. Menší důraz kladou tito spokojení lidé ve srovnání s těmi nešťastnými a nespokojenými na dostatek peněz a dobré hmotné podmínky.

Spokojené rodiny si pravidelně denně doma povídají o každodenních zážitcích, zkušenostech či problémech. Daří se jim vyřešit vzniklé problémy tak, že se nekumulují. Často spolu hovoří i o takových otázkách, které přesahují okruh rodiny – politika, sociální otázky, veřejné otázky atd. Pro **rodiny nespokojené** je naopak charakteristické, že si o každodenních zážitcích a problémech vůbec nepovídají. Těmto rodinám se nedaří rychle řešit problémy a někdy je neřeší vůbec. Je pro ně typické, že běžně nehovoří o tom, co se ve společnosti děje, co je nového v politice, v novinách atd.

V oblasti péče o děti jsou nejvýznamnější následující rozdíly: u spokojených a šťastných lidí, v naprosté většině dělají děti rodičům radost a nemají s výchovou dětí větší starosti ani výraznější potíže. U těchto rodin se věnují dětem oba rodiče společně. U nespokojených rodin je situace jiná, výchova a péče o děti přináší velké starosti a někdy i značné potíže.

Důležitou roli hraje nejen porozumění mezi rodiči a dětmi, ale i dobré vztahy těchto lidí s prarodiči. Vlastní rodiče či rodiče partnera popř. další příbuzní u spokojených rodin působí mnohem více jako významná součást přirozené sítě sociálních opor. Především výrazněji než v rodinách nespokojených mají jedni či druzí prarodiče výrazný podíl na vytváření dobrých rodinných vztahů, Kdyby se dostaly do vážnějších problémů, pomohou jim příbuzní. Ve skupině „nespokojených“ je zase situace jiná – prarodiče nebo příbuzní jako stabilizující a podpůrní činitelé zde prakticky nepůsobí.

Šťastné rodiny dbají poměrně silně na dodržování rodinných tradic, významných rodinných svátků a oslav. V rodinách nespokojených je dodržování rodinných tradic méně podstatné.

Co se týče společně stráveného času, ve spokojených rodinách tráví jejich členové spolu týdně o sedm hodin více času než ve druhé skupině rodin. S přáteli a známými tráví průměrně o dvě a půl hodiny méně času než s rodinou. V rodinách nespokojených je tento poměr obrácený – mnohem více času tráví s přáteli a známými a málo času s rodinou. Mimochodem v rodinách, kde to funguje, se děti dívají na televizi minimálně o jednu hodinu méně. Televize sama o sobě není tak hrůzným a zločinným faktorem v životě lidí, pokud je to společná událost. I když se například rodina dívá na ne příliš kvalitní program, ale členové rodiny jej komentují a hodnotí, je to v pořádku. Problém je tam, kde se z televize stává chuva, která má dítě zabavit a uspat.

Souhrnně řečeno: čas strávený s rodinou, komunikace a schopnost řešit každodenní problémy či případné krize a důraz na zmíněné tradiční hodnoty jsou faktory, které odlišují šťastné a spokojené rodiny od nešťastných a nespokojených.¹⁵

¹⁵ LOVASOVÁ, L., *Rodinné vztahy*, Praha, AGAMA poly-grafický ateliér, s. r. o., 2006, s. 10-11.

1.5 Manželství a rozvod rodičů

Vznik manželství a také zánik manželství definuje Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb.

„Manželství vzniká svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství (dále jen "snoubenci"), že spolu vstupují do manželství. Sňatečný obřad je veřejný a slavnostní; činí se v přítomnosti dvou svědků.“¹⁶

Jsem přesvědčena o tom, že i v dnešní době má celoživotní společenství muže a ženy svůj hluboký smysl a vysokou hodnotu. Manželství je nejtěsnější možný lidský vztah, pro který se manželé vždy svobodně rozhodují.

Mezi základní funkce po uzavření manželství patří soužití manželů, jejich vzájemná pomoc a výchova dětí. Po uzavření sňatku je pro manžele důležité především spokojené manželské soužití a zpravidla děti, které se jim ještě nenarodily. Výchova dětí je potřebná zase v manželství po narození jejich potomků. Zde se začíná zdůrazňovat i vzájemná pomoc. Jakmile jsou děti již odrostlejší a samostatnější, začíná se ve větší míře projevovat vzájemná pomoc mezi manžely.

Pro mě osobně je důležitým prvkem pro vytvoření stabilní rodiny a spokojeného manželství partner, kterého si vybíráme, a se kterým trávíme svůj život. Důležité jsou i prvky tolerance, podpory, pomoci ale i vzájemná komunikace a řešení problémů. Nejdůležitější by však pro každého z nás měla být vlastní spokojená rodina a šťastné děti. Bohužel děti žijí v dnešní době často v rodinách rozvedených rodičů, popřípadě nesezdaných partnerů.

„Rozvod rodičů je rozpadem partnerství, rodičovství však zrušit nelze. Rodičem je člověk až do své smrti.“¹⁷

„Rozvod manželství a rozpad rodiny představují jedno z nejsvízelnějších období, a to nejen pro přímé účastníky rozvodu, tj. pro rodiče a děti, ale často pro celou širší rodinu. Má své aspekty etické, sociální, právní, emoční, ale také velmi důležité aspekty psychologické.

¹⁶ NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK č. 89/2012 Sb., Rodinné právo, Část druhá, Hlava první, Díl 2 vznik manželství §656.

¹⁷ ŠPAŇHELOVÁ, I., *Dítě a rozvod rodičů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 29.

Rozvod je životní krizí i pro dítě a vzbuzuje v něm mnoho nejistot, napětí a úzkostí. Je to období naplněné stresem a frustrací důležitých lidských potřeb. Je to také období, jehož důsledky mohou ovlivňovat účastníky rozvodu po celý další život.¹⁸

Rozchod nebo rozvod rodičů je pro dítě velmi náročnou životní situací. Dítě velmi dobře vnímá, že se v rodině něco děje. Poznává to ze vzájemné komunikace, ze vzájemného citu mezi rodiči, z doby, kterou tráví rodiče spolu, ze vzájemné radosti, kterou společně prožívají nebo neprožívají. Děti těžce prožívají tu skutečnost, že se „jeho lidé“, které ono má rádo a kteří k němu mají láskyplný vztah, nemají rádi navzájem, že se hádají, že si ubližují, že se urážejí. Reakce dítěte na tuto atmosféru v rodině a na případné spory mezi rodiči může být různá. V mnoha případech se odvíjí od věku dítěte, od jeho vlastností, temperamentu, charakteru, od toho jak je z minulosti zvyklé bojovat s různými překážkami.

„Z teoretického hlediska je správné hovořit o třech stadiích: **manželský (rodinný) nesoulad**, který vzniká z více či méně podstatných rozporů, ve kterých se prokazuje snížená schopnost partnerů najít vhodné kompromisy a rozpory řešit. Tento manželský nesoulad přechází v menší části případů v **manželský (rodinný) rozvrat**. V rodinném rozvratu jde již o podstatnější postižení některé ze základních rodinných funkcí (emoční, ekonomické, výchovné). Rodinný rozvrat může být akutní nebo dlouhodobý. V některé ze svých fází pak může přejít v **rozvod**. Je tedy formálně právním ukončením manželského stavu dvou jedinců. Na rozdíl od rozvratu je deklarován, a to tím, že je podán návrh na rozvod, že proběhne rozvodové řízení a do celého děje, který byl předtím pouze součástí rodinného života, vstupují úřední instituce, jako např. soudy, právníci, oddělení péče o dítě a jiné.“¹⁹

Rozvod je životní krizí a je jen přirozené, že se rodiče snaží ušetřit dítě toho, co sami prožívají. Po rozvodu se rodiče často dopouštějí ve výchově zásadních chyb, kterým je třeba zabránit. Jejich přání a očekávání jsou zabarvena vzbouřenými city, pocity nenávisti, které potřebují odreagovat, potřebou pomsty, pocity zklamání, kdy je zdánlivě všechno opustilo a dítě se jim stává „vším“. Mívají sklon zaměnit potřeby dítěte za potřeby materiální.

¹⁸ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z., *Krizové situace v rodině očima dítěte*, 1. vyd. Praha: Grada 2002, s. 39.

¹⁹ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z., *Krizové situace v rodině očima dítěte*, 1. vyd. Praha: Grada 2002, s. 39.

K tomuto chování inklinují spíše ti, kdo nemají dítě trvale ve své péči. Snaží se vynahradiť dítěti svou nepřítomnost a zahrnují je množstvím dárků, takzvaně si je kupují.

Negativní vliv má rozvod také např. na školní výkonnost dítěte. Projevuje se ve zhoršeném prospěchu, přestože dítě předtím dobře prospívalo. Nejspolehlivějším prostředkem k tomu je, aby dítě vědělo, co se v rodině děje, aby bylo přijatelně informováno, aby si dovedlo věci vysvětlit. Hlavní zásadou ovšem je, aby to, co dítěti říkáme, bylo přiměřené jeho chápání a bylo podáno s citovým doprovodem.

Optimální formou styku po rozvodu je volné pokračování rodinného vztahu. Manželství se sice rozešlo, ale oba rodiče uznávají, že jejich rodičovství pokračuje a že je třeba rodičovské vztahy k dítěti zachovat. Dítě si docela dobře zvykne žít ve dvou různých světech, pokud se mu nepřátelsky nemíchají.

Vždy je však žádoucí ze strany rodičů zaujmout od začátku jasné stanovisko k nově vzniklým skutečnostem, protože je není možné udržet trvale v tajnosti. Jednoho dne se o ně začne každé dítě zajímat nebo mu je někdo prozradí a dodatečné vysvětlování nebo ospravedlňování je daleko těžší. V dítěti obvykle zanechá pocit neupřímnosti a vzbudí jeho podezíravost.

Bylo by ideální, kdyby se rozcházející se rodiče dokázali chovat před dětmi jako inteligentní lidé, jakými se jeví svému okolí a jakými ve skutečnosti většinou jsou. Vždyť se rozvádějí dva lidé, kteří se měli rádi a mají stále rádi své „společné“ děti.

Rozvod nemá vítěze, ale jen poražené, o tom není pochyb. Jizvu na duši z této události si nenesou pouze partneři, ale především jejich děti.

2 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VÝCHOVU

Výchovu dítěte ovlivňuje celá řada faktorů. K nejdůležitější z nich můžeme zařadit:

- demograficko - psychologické,
- materiálně – ekonomické,
- kulturně – výchovné.

2.1 Demograficko – psychologické faktory

Mezi významné demograficko – psychologických faktory patří:

- přirozené složení rodiny a hlediska vyplývající z vlivu mateřského, otcovského, sourozeneckého a prarodičovského,
- vnitřní stabilita rodina jako základna citově založené atmosféry rodinného prostředí.

Domov je specifické společenství, které je jedinečné a neopakovatelné. Domov a rodina znamená pro dítě bezpečí a jistotu. Pro dobrý vývoj dítěte je rozhodující vztah k rodičům, sourozencům, prarodičům. Rodina je pro dítě prvním společenským prostředím. V soužití s rodiči si osvojují různé vzory chování a jednání, postoje, zvyků a názorů. Rodiče mají být pro své dítě přirozenou autoritou a především vzorem. Rodiče by měli stanovit určitá pravidla a hranice chování a jednání, které je nutno dodržovat a kontrolovat. Specifické problémy výchovy vytváří prostředí s více dětmi, ale i pro dnešní dobu typičtější, prostředí jedináčků. Dalším zdrojem problémů může být velký věkový rozdíl mezi rodiči nebo sourozenci.

Ideál rodiny s oběma rodiči stále neztrácí svůj význam - kvalitní vztah mezi rodiči je modelem, podle kterého mají děti možnost utvářet své budoucí vztahy. Stabilita rodiny je pro zdravý vývoj dítěte zásadní. Pro výchovu je důležitá jak role matky, tak role otce. Bohužel v současné době vyrůstá mnoho dětí v rozvedených rodinách, nebo žije s nesezdaným rodičem, především se svobodnou matkou, což velmi ovlivňuje jeho náhled na budoucí rodinný život a současně i jeho postoje na výchovu vlastních dětí. Také se vyskytuje více rodin s patologickými jevy, např. rodiny s alkoholikem, násilníkem apod.

„Rozhodující vliv má na vývoj osobnosti to, jestli se jí dostalo v prvních letech života dostatečného vztahu a uspokojení základní potřeby po bezpečí. Jen když dítě získalo onu pradůvěru, mohlo později věřit ostatním a rozvíjet sebedůvěru. Dostalo-li se mu dostatku

lásky, může ji později šířit. Zažilo-li rodičovskou podporu, bude moci jednou rozvíjet svoji vlastní a nabízet ji dál“²⁰

2.2 Materiálně – ekonomické faktory

Charakteristické znaky materiálně – ekonomických faktorů jsou následující:

- problém se zaměstnaností rodičů a jeho vliv na děti,
- otázka zařazení rodiny do ekonomického systému společnosti,
- individuální spotřeba rodiny v důsledku životního způsobu rodiny,
- vliv techniky a technických prostředků na život soudobé rodiny,
- charakter a kvalita bydlení.

Ekonomicko - materiální dopad na rodiny je čím dál více aktuální. V rodině slouží zejména k uspokojování některých základních potřeb rodiny, jako je obživa, bezpečí, domov. Je velký rozdíl v tom, zda dítě vyrůstá v chudobě, v materiálním standardu nebo v ekonomickém přepychu, což má vliv nejen na jeho výchovu, ale i osobnost dítěte. Kvalita hmotného prostředí poukazuje i na způsob a styl výchovy.

Velkým problémem dnešní doby je nezaměstnanost a s tím související nedostatek finančních prostředků rodiny. V současnosti se zvyšují požadavky dětí na elektronické vybavení, moderní oblečení, výbavu pro sportovní a volnočasové aktivity a další. Mnohdy jsou tyto nároky zbytečné, ale děti je i přes to vyžadují. Na rodičích pak často záleží, jakou mají možnost finančních prostředků a jak se v tomto případě zachovají. Tato situace velice ovlivňuje výchovu a zejména pohled dítěte na budoucí život.

Velký vliv na výchovu dítěte má také okolní prostředí, ve kterém vyrůstá, zda je harmonické či nikoliv, životní styl rodičů, to jak tráví svůj volný čas, obrovský vliv dnes mají masmédia, především televize a internet.

Dalším jevem současnosti je i to, že většina rodin čeká na to, až budou dostatečně finančně zajištěny a z této příčiny mateřství odkládají. Někteří rodiče se zaměřují právě

²⁰ PREKOP, J. *Jak být dobrým rodičem: krůpěje výchovných moudrostí*. 1. vyd. Praha: Grada, 2001, s 80-83.

na ekonomickou stránku, dobře vědí, že dítě není levná záležitost a proto zvažují, zda si dítě pořídit nebo ne a zvláště, kdy si je pořídit.

2.3 Kulturně – výchovné faktory

Mezi významné kulturně – výchovné faktory patří:

- hodnotová orientace a vzdělání rodičů,
- životní styl (sjednocení rodiny a školy, způsob využívání volného času),
- vztahy se školou, ke vzdělání, práci, kultuře, politice.

Kultura je vnitřním obsahem společnosti a většinou do ní zahrnujeme tradice, obyčeje a zvyky dané společností, umění všech kategorií, veškeré normy (právní i morální), jazyk a informace, kterými společnost disponuje.

Člověk je individualita a proto má každý jiné priority a potřeby. Podle toho si utváří svoji hierarchii hodnot. Při výchově dětí je důležité, aby partneři uznávali stejný žebříček hodnot. Jestliže mají partneři rozlišné názory, často to vede ke sporům a hádkám, jaký výchovný přístup k dítěti, je anebo není vhodný. S tím úzce souvisí způsob a metody výchovy rodičů.

Důležitou roli ve výchově hraje také vzdělání rodičů a původní rodina, do které se narodili a její hodnotová orientace, životní styl a způsob jakým tráví rodina volný čas, zda se věnuje kultuře, divadlu, cestování nebo sportovním aktivitám. Od toho se také odvíjí vztahy rodičů i dítěte ke škole jako výchovné instituci, k práci. Hodnotová orientace rodiny do značné míry rozhoduje, jak se jednotlivci začlení v budoucnosti do společnosti.

Hranice mezi těmito skupinami vlivů rodinného prostředí nelze přesně vymezit. Úspěšné řešení výchovných situací předpokládá orientaci v podmínkách rodinného prostředí, ve kterém vychovávaný žije.²¹

²¹ KRAUS, B., SÝKORA, P., *Sociální pedagogika I.* Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009, s. 36-43.

3 VÝCHOVNÉ METODY A STYLY

„Výchova dítěte není zajisté nejlehčí, ale na tomto světě asi největší úkol, který se vyplatí.“²²

Výchova v každém historickém období má svůj vlastní styl, metody a názory. Výchovu lze charakterizovat jako záměrné působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout u něho určitých pozitivních změn.

Rodinná výchova má na dítě největší vliv. Celkový životní styl je významně poznamenán výchovou v orientační rodině. Žádoucím výsledkem výchovy je všestranně rozvinutá harmonická osobnost.

Rodinná výchova je zároveň prvním výchovným činitelem a nastupuje v počátečním období života člověka, které je rozhodujícím pro utváření jeho charakteru. Je nenahraditelná v oblasti emocionálního vývoje dítěte, je útočištěm a citovým zázemím. Celkový životní styl, vzory a návyky jsou významně poznamenány výchovou v orientační rodině.²³

„Výchova bez lásky by byla drezurou. Výchova znamená investovat bez pomýšlení na návratnost. Je to láska bez ohledů. Znamená dát se plně k dispozici, aniž by se člověk vzdal. Výchova je záležitost srdce a trpělivosti.“²⁴

Každý rodič by si přál, aby z jeho dítěte vyrostl slušný, moudrý, dostatečně sebevědomý jedinec, schopný se v životě prosadit, kterého by druzí obdivovali. Také oblíbený v kolektivu, citlivý, schopný lásku nejen brát, ale i dávat. To záleží nejen na jeho osobnosti, ale i na tom, v jakém prostředí dítě vyrůstalo a kolik péče a lásky se mu dostalo a zdali výchovný přístup rodičů byl přiměřený a jednotný. Samozřejmě, že každý rodič se ve výchově dopouští chyb. Je však nutné si je uvědomit a snažit se tyto chyby napravit, pokud je to možné a příště se jich vyvarovat. Domnívám se, že pokud je výchova vedena citem, láskou, intuicí a jsou stanoveny

²² PREKOP, J. *Jak být dobrým rodičem: krůpěje výchovných moudrostí*. 1. vyd. Praha: Grada, 2001, s. 80-83.

²³ KRAUS, B. *Teorie výchovy*. 1. vyd. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2010, s. 58.

²⁴ PREKOP, J. *Jak být dobrým rodičem: krůpěje výchovných moudrostí*. 1. vyd. Praha: Grada, 2001, 7, s. 18-19.

dítěti určité hranice, a především je rodič pro dítě dobrým vzorem, je možné jej dostatečně připravit na jeho budoucí život ve společnosti i v jeho budoucí rodině.²⁵

3.1 Druhy výchovných stylů

„Vychovávat dítě znamená především respektovat jeho dětskou osobnost se všemi jejími zvláštnostmi a bezpodmínečně ho milovat. Výchova je záležitostí srdce a vyžaduje mnoho trpělivosti.“²⁶

Způsob neboli styl výchovy obsahuje volbu výchovných prostředků, postupů a metod, kterými je dítě vychovááno.

Rozlišujeme několik druhů výchovných stylů:

a) Demokratická, harmonická výchova

Vyznačuje se demokratickým přístupem, pochopením. Jsou dána určitá pravidla a děti jsou přiměřeně kontrolovány. Rodiče chtějí od dětí slyšet názor přijetí určitého rozhodnutí týkajícího se rodiny. Dítě vychovávané v harmonické rodině, dostává lekce pro svůj budoucí život v dospělosti. Učí se mužskému či ženskému způsobu chování, přejímá životní hodnoty i životní styl svých rodičů. Získává také obraz manželského soužití i obraz svého budoucího partnera.

b) Autoritářská výchova

Rodiče upřednostňují příkazy, jsou nároční vůči dítěti, prosazují svoji moc bez ohledu na zralost dítěte, nechtějí a také nepoužívají oboustrannou komunikaci.

c) Liberální výchova

Rodiče kladou malé požadavky, jsou benevolentní, dítě má víceméně bezstarostný život. Chybí mu ale také kontrola a sociální zodpovědnost. Dítě je ponecháno samo sobě.

²⁵ KRAUS, B. *Teorie výchovy*. 1.vyd. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2010, s. 58-60.

²⁶ PREKOP, J., SCHWEIZER, CH., *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. 6.vyd. Praha: Portál, 2012, s. 6.

d) Zanedbávající výchova

Rodiče dítě vyloženě zanedbávají, zabývají se svými aktivitami. Nezajímají se o to, s kým a jak dítě tráví volný čas, s kým se stýká. Převládá u nich lhostejnost k dítěti. U dítěte může časem vyvolat vzpurnost a agresivitu.

e) Nadměrně ochranná výchova

Tzv. „opičí láska“ je opakem předešlé výchovy. Převládá nadměrná starost rodičů o dítě. Přání dítěte je jeho rozkazem. Rodič si myslí, že dělá vše pro dobro dítěte. Výsledkem této výchovy může být malá sebejistota, nesamostatnost i emoční labilita dítěte.

f) Disharmonická výchova

Je to výchova rozporuplná, řízena momentálním rozpoložením a náladou rodiče. Neexistují zde jednotná pravidla. Stejně jednání a chování dítěte je jednou dovolené a podruhé trestané.

g) Merkantilní výchova

Vyskytuje se neodůvodněné odměňování dítěte.²⁷

3.2 Vliv výchovných stylů na dítě

Výchova dítěte je proces, na který se nelze předem připravit. Přesto každý rodič, často nevědomky, svoje dítě od narození vychovává. Výchova je specifický lidský druh činnosti, který cílevědomě utváří tělesné i duševní činnosti člověka i jeho vztah ke světu. Každý, kdo se ocitne v roli vychovatele, se zamýšlí nad tím, jak byl sám veden a co ho nejvíce ovlivňovalo. Do značné míry nevědomky přejímá výchovné působení svých rodičů, školy i okolního prostředí. A konfrontuje se s prostředím, které ovlivňovalo jeho partnera. Výchova rodičů by měla být jednotná, což je skutečně náročné. Proto by základním předpokladem rodičů měla být snaha o vytvoření bezpečného, harmonického a podnětného prostředí, s dostatkem lásky, úcty, respektu a laskavosti. Výchova je nedílnou součástí života každého jedince.

²⁷ LACA, S. *Výchova - rodina - hodnoty*. Brno: Institut mezioborových studií, 2013, s. 51.

Negativní prvky ve výchově

Přílišná přísnost

Může být způsobena odmítavým vztahem rodičů, zklamáním nad dítětem, které není podle jejich představ, nebo které nepřišlo na svět plánovaně. Rodiče touží po tom, aby jejich dítě dosáhlo vynikajícího postavení, aby bylo lepší než vrstevníci. Vyžadují přehnané výkony, pro které ještě dítě není dostatečně zralé. Tento styl je velmi ambiciózní, na první místo v hodnotovém žebříčku staví úspěchy ve škole, v zaměstnání, materiální zajištění a do pozadí odsouvá emociální složky výchovy. Dítě, které na své úkoly nestačí, pozbývá rychle sebedůvěru, je nespokojené, nejisté. Tento tlak může vést až k vážným psychickým poruchám.

Přílišná láska

Přehnaná láska může rovněž ve výchově způsobit vážné škody. Vede k přehnané úzkostlivosti, shovívavosti. Rodiče ze strachu dětem odstraňují z cesty překážky, omezují ho v samostatnosti, přehnaně kontrolují. Může mít tzv. protekcionistický charakter – rodiče buď děti za každou cenu ochraňují, nebo s dítětem příliš soucítí, trpí s ním, nebo se role obrací a dítě spíše vychovává rodiče. Úzce souvisí s perfekcionistickým výchovným stylem, který se vyznačuje extrémní důsledností, přehnaným smyslem pro pořádek, obavami z okolních vlivů, omezováním kontaktů s vrstevníky. I tento styl může výrazně omezovat samostatný vývoj dítěte.

Nedostatek citu

Ve shonu za materiálními hodnotami dnes mnoho rodin zapomíná, nebo nestíhá, věnovat čas a prostor vlastním citům. Láska rodičů je to nejcennější, co mohou dětem dát, a čas, po který jsou děti schopny lásku rodičů přijímat, je omezený. Častěji však rodiče s dětmi sdílí své negativní pocity, rozladěnost z ekonomické nebo politické situace, stres ze zaměstnání. Nevědomky pak svoje napětí převádí na děti, které se s tímto neumí vyrovnat.

Nedostatek času

Mnoho dospělých trpím stálým nedostatkem volného času. Nemají čas na svoji rodinu a nemají čas ani sami na sebe. Děti však pozornost rodičů nutně potřebují. Děti potřebují prostor pro sdělování svých zážitků, starostí, pocitů, ale také čas na společnou hru s rodiči.

Lhostejnost

Tento přístup je výrazem nezájmu rodičů o výchovu dětí. Rodiče nereagují ani na pozitivní, ani na negativní projevy dítěte. Často se projevuje např. u nechtěných dětí, u nevyzrálých rodičů, může být i důsledkem některých patologických jevů v rodině (alkoholismus, závislosti). Důsledkem může být patologické chování dětí.

Narušené vztahy v rodině

Pro ideální výchovu je třeba vhodné prostředí. Nelze ji realizovat v narušené rodině, kde nechybí slovní útoky, obviňování, násilí. S těmito konflikty se dítě neumí vyrovnat, rodiče se stávají nevhodnými vzory, jejichž chování může dítě přebírat.²⁸

Optimální cesta se hledá složitě a nikdy nevíme, zda k výchově přistupujeme správně nebo ne. V rodině by měl vždy vítězit harmonický přístup s prvky demokracie a liberálnosti, tzv. netlačit na pilu.

3.3 Výchovné metody

Každý vychovávaný jedinec by měl být vychováván s ohledem na jeho osobnost, specifické potřeby a jedinečnost. Rodina je stále nejlepším místem, kde může dítě vyrůstat. Vyvážená výchova by měla být založena na respektu a úctě k vychovávanému jedinci.

Ať už rodiče zvolí jakýkoli způsob výchovy, neměli by zapomínat, že děti jsou zrcadlem rodičů. Jsou tím nejcennějším, co život může přinést, a proto je nutné přistupovat k nim jako k cennému pokladu, který výchovou můžeme zdokonalit, nebo zcela zničit.

Výchovné metody jsou postupy a způsoby, které vedou k vytýčenému cíli výchovy. Díky nim můžeme regulovat chování a jednání vychovávaných. Výchovné metody je vhodné volit individuálně. Každá situace, každý úkol, každý problém je třeba zhodnotit a uváženě zvolit vhodnou metodu. Výchovné metody korelují s výchovnými styly. Každý styl preferuje jiné výchovné metody. Žádná z výchovných metod není dokonalá a nefunguje shodně za všech situací.

²⁸ KRAUS, B. *Teorie výchovy*. 1.vyd. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2010, s. 59 – 60.

„Postoje k výchovným metodám se tvoří dávno dříve, než se staneme vychovateli a než můžeme těchto metod prakticky použít. Odrážejí se v nich zkušenosti z vlastního dětství.“²⁹

Nejčastěji používané výchovné metody a prostředky:

Vysvětlování – dítěti popisujeme a zdůvodňujeme žádoucí jednání.

Rada – rada je vhodnou metodou, pokud dítě tápe a žádá si pomoc rodiče. Je vhodné dříve než rady rozdáváme, zjistit, zda o ně dítě vůbec stojí.

Prosba – dítě ji lépe přijímá než rozkaz, ale je metodou manipulativní. Prosba by měla být užívána tehdy, když skutečně žádáme o pomoc, nikoli jako nátlak.

Rozkaz – používá se často, pokud nefungují mírnější metody, nebo pokud si dítě nedokáže samo vybrat. Rozkaz vede k opačné reakci a neměl by ve výchově převažovat. Rozkaz by měl být jasný, stručný, neměl by být ovlivněn negativními emocemi. Důležitá je kontrola jeho splnění, jinak ztrácí svůj význam.

Povzbuzení – tato metoda je vhodná u mladších dětí, představuje motivaci za účelem zvýšení sebevědomí.

Příklad – rodiče by vždy dětem měli být dobrým příkladem a vzorem. Jedinec se vnitřně ztotožní se vzorem, ke kterému má kladný vztah. Dávat za příklad jiné děti nebo sourozence může vést k rivalitě a nenávisti. Za příklad lze použít také kladné a záporné postavy z pohádek.

Cvičení – vede u dítěte k vytvoření návyku. Umožňuje uplatnit požadavky v praxi. Jde o nácvik praktických dovedností, vzorců chování, spolupráce s ostatními, komunikace.

Odměna – motivuje, povzbuzuje, posiluje kladné chování, může mít i negativní důsledky. V nesprávném dávkování mohou odměny zcela zničit motivaci pro vlastní snažení. Dítě pak věci nedělá proto, že jsou správné, nebo proto, že chce, ale pouze pro odměnu.

²⁹ MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?*. 5.vyd. Praha: Portál, 2000, s. 41.

Trest – metoda k potlačování nevhodných projevů. Měla by být využívána v krajních případech. Rodiče by měli zvážit, zda nevhodné chování není důsledkem špatného kladení jejich požadavků. Časté používání trestů vede k narušení vztahů mezi rodiči a dítětem, k potlačení zdravého sebevědomí, ke ztrátě motivace.³⁰

Výchovné prostředky by měly být dítěti vždy srozumitelné. Množství požadavků kladených na dítě má velký vliv na rozvoj jeho osobnosti. Při nedostatku požadavků se osobnost nevyvíjí, nebo se vyvíjí nedostatečně. Příliš vysoké požadavky působí nepříznivě na vývoj dítěte, dítě může být nadměrně přetěžováno. Při kladení požadavků je třeba přihlížet k aktuálním možnostem, věku a stupni rozvoje a k individualitě dítěte. Požadavky jsou všeobecně lépe vnímány od osob, na kterých nám záleží, kdo je milý, laskavý, než od toho, kdo je zlý, nesympatický. Důležitý je také tón, jakým požadavek klademe, zda jej podáme jako prosbu, nabídku, nebo rozkaz. Požadavky však nestačí pouze klást, je nutné i kontrolovat jejich plnění. Bez kontroly dítě záhy zjistí, že požadavky vlastně plnit nemusí a přestane je brát vážně.

Výchova je věda, bez které by společnost dlouho nepřežila. Pravděpodobně by bez výchovy byl jedinec schopný přežít, ale nebyl by schopen soužití s ostatními lidmi. Ve společnosti nelze žít bez pravidel, určitých podmínek a vzájemného respektování. Každý jedinec by ale také měl mít právo se svobodně rozhodovat, jít svojí cestou a mít možnost najít sám sebe. K tomu však musí být veden již od dětství, ve své vlastní harmonické rodině.

3.4 Současné trendy ve výchově

K nejvýznamnějším trendům, k nimž v současnosti po celém světě dochází, patří:

- pokles významu rozšířených rodin a jiných příbuzenských rodin,
- všeobecná tendence ke svobodné volbě manželského partnera,
- uznávání práva žen na rozhodování jak ve věci sňatku, tak v rodinných záležitostech,

³⁰ KRAUS, B. *Teorie výchovy*. 1. vyd. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011, s. 66-67.

- ubývá příbuzenských sňatků,
- ve společnostech, které byly velmi restriktivní, se více prosazuje sexuální svoboda,
- všeobecně se rozšiřují práva a zájem dítěte,
- rozvoj zaznamenává antikoncepce a plánované rodičovství,
- prodlužuje se délka života, ženy budují kariéru a tím stoupá i počet matek staršího věku,
- přibývají i bezdětná manželství.

Mezi znaky a trendy současné rodiny patří např.:

Demokratizace - dítě je v dnešní době považováno spíše za překážku v pohodlném bezdětném životě nebo naopak za luxus (pokud se dlouho nedaří ženě otěhotnět); vztahy mezi rodiči a dětmi jsou častěji založeny na přátelské až benevolentní bázi; dokonce někdy vládne až jistá anarchie v rodině.

Dezintegrace - rodina je méně soudržná, problémem je rozchod s tradicí; rodiče mají na děti málo času, nehrají si s nimi, děti tráví spoustu volného času u počítače nebo televize, dalo by se říci, že žijí vedle sebe než spolu.

Rozvodovost - ČR patří k zemím s nejvyšší rozvodovostí. Rozvod je traumatizujícím zážitkem především pro dítě, které se s rozvodem rodičů těžce vyrovnává. Přibývá matek samoživitelek, kde dítěti chybí přirozený mužský vzor.

Atomizace - každý člen rodiny si žije po svém, má pouze své koníčky, své přátele. Děti tráví spoustu času sami.

Izolovanost - současná rodina již neudrží rozšířené příbuzenské vztahy a přetrhávají se i vztahy sousedské. Prarodiče jsou často ještě zapojeni do pracovního procesu a vnoučatům se proto nemohou věnovat.

Technizace - technický pokrok život rodiny i společnosti nejen ulehčuje, ale bohužel také často komplikuje (např. velký vliv sdělovacích prostředků na životní styl, názory a chování dětí).

Konzumní životní styl a vysoké pracovní nasazení rodičů - vydělat co nejrychleji, co nejvíce peněz – tzv. honba za nadstandardem, snaha mít víc než ostatní; rodiny tráví víkendy a volný čas v supermarketech, dětem tak kompenzují méně strávený společný čas penězi a materiálními statky.³¹

Dalším z mnoha znaků a současně i problémem, který sužuje lidství je uspěchanost doby. Slovo „nestíhám“ je jedním z nejfrekventovanějších ve slovníku mladých lidí.

Rodina neustále podléhá změnám, moderní doba a sled vývojových událostí daly rodině novou tvář. Bohužel, musíme se vyrovnávat s novými příležitostmi a riziky, která nám takový svět přináší. Tyto změny se týkají nejen našeho osobního, rodinného a citového života, ale i života ve společnosti. Přes všechny vývojové změny však zůstává funkční a harmonická rodina tím nejlepším místem pro život a výchovu dítěte.

³¹ KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*, 1. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 83 – 86.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 KVALITATIVNÍ VÝZKUM

Ve svém kvalitativním výzkumu se zaměřuji na výchovu dětí v úplné a neúplné rodině, především na to, který výchovný styl a metody v současné době ve výchově dětí převládají. Pro svůj výzkum jsem si zvolila jako metodu standardizovaný rozhovor. Respondentkami jsou matky žijící s dětmi v úplné nebo neúplné rodině. Všechny respondentky znám osobně, což mi usnadnilo následnou analýzu a vyhodnocení odpovědí.

4.1 Stanovení cíle a výzkumných otázek

Cílem praktické části bakalářské práce je prostřednictvím rozhovoru zjistit nakolik je výchovný styl rodičů ovlivněn prostředím jejich orientační rodiny? Jaký je cíl jejich výchovy?

Nejdůležitější částí mé práce bude dozvědět se, jaký je přístup rodičů k výchově v úplné a neúplné rodině, jestli existují rozdíly ve výchově dětí v těchto rodinách. Jaké metody výchovy rodiče používají, který výchovný styl v současné době převládá a zda platí rčení - rodina - bezpečný přístav pro dítě.

Zvolila jsem kvalitativní výzkum pomocí rozhovorů, rozhovory byly standardizované, u všech respondentů obsahovaly stejné množství otázek ve shodném pořadí. Výpovědi respondentů jsem písemně zaznamenávala a poté jsem provedla analýzu rozhovorů s cílem najít odpověď na vytyčené otázky.

Dotazovala jsem se na tyto stejné předem stanovené otázky:

1. **Kdo Vás v dětství nejvíce ovlivnil?**
2. **Jaký výchovný styl používali Vaši rodiče?**
3. **Považujete úplnou rodinu za ideální stav pro výchovu dítěte?**
4. **Jaké metody a styly převažují ve výchově Vašich dětí? Shodnete se na výchově dětí s partnerem?**
5. **Je podle Vás výchova důležitá?**
6. **K čemu dítě/děti vedete a jaký předpokládáte výsledek Vaší výchovy?**
7. **Kolik času věnujete svým dětem?**
8. **Máte ještě nějakou představu a přání, co by se dalo ve výchově zlepšit?**

4.2 Realizace rozhovorů s rodiči

Respondenty jsem vybírala v místě svého bydliště a na svém pracovišti. Podařilo se mi získat výpovědi 8 respondentek ve věku od 28 do 48 let, všechny mají minimálně jednoho potomka. Všechny dotazované znám osobně. Byly s tématem rozhovoru předem seznámeny a souhlasili s ním. Oslovila jsem dvě skupiny matek, vdané a rozvedené žijící s dítětem ve vlastní péči, jako samoživitelky nebo již s novým partnerem.

Matky žijící s manželem a dětmi:

Paní Andrea

39 let, vdaná, 2 děti (dcera 20 let, syn 14 let)

Kdo Vás v dětství nejvíce ovlivnil?

„Prarodiče, z otcovy strany.“

Jaký výchovný styl používali Vaši rodiče?

„Otec zemřel, když jsme byly se sestrou malé. Matka musela nastoupit do zaměstnání, plnila spíš roli otce. Byla poměrně přísná, ale nepoužívala fyzické tresty, málo s námi mluvila. Jako matku jsem vnímala babičku.“

Považujete úplnou rodinu za ideální stav pro výchovu dítěte?

„Ano jednoznačně, pokud je rodina funkční.“

Jaké metody a styly převažují ve výchově Vašich dětí? Shodnete se ve výchově dětí s partnerem?

„Ano s manželem se shodneme, nepoužíváme fyzické tresty (v mladším dětském věku občasné plácnutí přes ruku, zadek). Hodně s dětmi mluvíme.“

Je podle Vás výchova důležitá?

„Ano, děti musí vědět, že jsou určité mantinely. Za výchovu považuji např. to, že děti mají vědět, jak se mají chovat v dopravních prostředcích, restauraci, že mají zdravit apod.“

K čemu děti vedete a jaký předpokládáte výsledek Vaší výchovy?

„Ke slušnosti, k dodržování pravidel, ke studiu, finanční samostatnosti. Nepředpokládám, můžu pouze doufat, že budou v životě samostatné a slušné.“

Kolik času věnujete svým dětem?

„Poměrně dost. Děti s námi stále chtějí trávit čas (navštěvujeme kino, divadlo, sportovní aktivity, trávíme společně dovolenou).“

Máte ještě nějakou představu a přání, co by se dalo ve výchově zlepšit?

„Žádnou představu nemám. Děti jsou již tak velké, že už pouze přihlížíme, udílíme rady a káráme. Takže vlastně stále vychováváme, i když už o to vlastně ani nestojí.“

Paní Lenka

35 let, vdaná, 2 děti (syn 10 a 14 let)

Kdo Vás v dětství nejvíce ovlivnil?

„Nejvíce mě ovlivnila moje maminka, která na naši výchovu zůstala sama, protože se rodiče rozvedli. I když jsme neměli všechno jako ostatní děti (z finančních důvodů), přesto jsme měli krásné dětství. Dokázala pro nás vytvořit útulný a bezpečný domov.“

Jaký výchovný styl používali Vaši rodiče?

„Styl výchovy u nás převládal spíše demokratický. Fungovala určitá pravidla a ta se musela dodržovat. Ale převládala diskuze. Každý člen rodiny byl za něco zodpovědný.“

Považujete úplnou rodinu za ideální stav pro výchovu dítěte?

„Pro výchovu dětí je podle mého názoru úplná rodina ideální, pokud je harmonická. Mohu to posoudit z vlastní zkušenosti. Chyběl mi vzor chování a jednání otce. Děti vzory svých rodičů přebírají a odnášejí si je do svého života.“

Jaké metody a styly převažují ve výchově Vašich dětí? Shodnete se ve výchově dětí s partnerem?

„Se svým manželem se na výchově shodujeme. Upřednostňujeme demokratickou výchovu. Děti potřebují určité hranice a pravidla, která se musí dodržovat. Hodně a často s nimi diskutujeme. Časem už nepotřebují naši kontrolu, vědí sami, co mají dělat a jak se chovat.“

Je podle Vás výchova důležitá?

„Ano je. Dnešní výchovu chápu, jako hledání optimálního působení na jedince, které je spojeno s potřebami moderní společnosti. Výchovou předáváme dětem určité vzory jednání

a chování. Výchovou se rozvíjí fyzické, psychické a sociální kvality člověka a z části také ovlivňuje budoucnost dětí.“

K čemu děti vedete a jaký předpokládáte výsledek Vaší výchovy?

„Děti se snažíme vést k samostatnosti, zodpovědnosti, toleranci a pomoci druhým lidem. Výsledkem toho snad bude člověk, který bude schopný se o sebe postarat, bude mít svoje názory a postoje, pozitivní myšlení a slušné chování.“

Kolik času věnujete svým dětem?

„Snažíme se být co nejvíce spolu. Mít společné zájmy a aktivity. Důležitá je pro nás soudržnost rodiny, udělat si na sebe čas, popovídat si a také řešit společně problémy.“

Máte ještě nějakou představu a přání, co by se dalo ve výchově zlepšit?

„Protože výchova z části dokáže ovlivnit chování a budoucnost dětí, věříme, že z nich vyrostou upřímní, spolehliví, tolerantní a slušní lidé.“

Paní Eva

48 let, vdaná, 2 děti (dcera 22 – svobodná, 27 let - vdaná)

Kdo Vás v dětství nejvíce ovlivnil?

„Rodiče a starší sestra.“

Jaký výchovný styl používali Vaši rodiče?

„Spíše přátelský, bez fyzického násilí.“

Považujete úplnou rodinu za ideální stav pro výchovu dítěte?

„Ano, pro dítě je to nejlepší. Také z finančního a časového hlediska je to výhodnější.“

Jaké metody a styly převažují ve výchově Vašich dětí? Shodnete se ve výchově dětí s partnerem?

„Kamarádský přístup, bez fyzického násilí, vždy jsme se s manželem shodli.“

Je podle Vás výchova důležitá?

„Je velice důležitá pro celkový rozvoj dítěte a následné uplatnění v životě.“

K čemu děti vedete a jaký předpokládáte výsledek Vaší výchovy?

„Snažili jsme se je vést k pokoře, ale také ke zdravému sebevědomí, úctě k sobě samým, ale i k druhým.“

Kolik času věnujete svým dětem?

„Dcery s námi trávily veškerý volný čas, nyní se snažíme také vidět co nejvíce.“

Máte ještě nějakou představu a přání, co by se dalo ve výchově zlepšit?

„Ve výchově dětí všeobecně - děti by měly mít větší úctu k dospělým, nemělo by jim být vše dovoleno. Mám dojem, že v dnešní době to spěje k tomu, že děti vychovávají své rodiče.“

Paní Kateřina (dcera paní Evy)

27 let, vdaná, 1 dítě (dcera 4 roky)

Kdo Vás v dětství nejvíce ovlivnil?

„Nejvíce mě ovlivnili moje rodiče a babička.“

Jaký výchovný styl používali Vaši rodiče?

„S rodiči jsme měli mezi sebou vždy velkou důvěru, takže jsme měli mnoho „volného prostoru“. Nemuseli mě hlídat, věděli, že se na mě můžou spolehnout. Jinak ve výchově byl tatínek ten přísnější, maminka byla spíše benevolentnější.“

Považujete úplnou rodinu za ideální stav pro výchovu dítěte?

„Určitě ano. Myslím si, že je pro dítě důležité, aby vyrůstalo s oběma rodiči a mělo oba vzory.“

Jaké metody a styly převažují ve výchově Vašich dětí? Shodnete se ve výchově dětí s partnerem?

„Snažíme se nechávat dceru, co nejvíce „volně růst“, aby se mohla rozvíjet a osamostatňovat se. Samozřejmě ne vždy je to možné. Jsou situace, kdy je nutné zasáhnout – něco jí zakázat, pokárat ji. S partnerem se většinou shodneme, jen je občas těžké stanovit dítěti, kde jsou hranice.“

Je podle Vás výchova důležitá?

„Ano myslím, že výchova je v životě dítěte velice důležitá. Dítě by mělo být od malička vedeno, mělo by mít určitý řád, mělo by vědět, co se smí a co ne.“

K čemu děti vedete a jaký předpokládáte výsledek Vaší výchovy?

„Snažíme se, aby dcera věděla, že se nemusí bát vyslovit svůj názor, a že se nám může kdykoliv a s čímkoliv svěřit. Myslím, že i do budoucna je správné, aby věděla, že se nás může kdykoliv obrátit.“

Kolik času věnujete svému dítěti?

„Kdykoliv je volná chvíle. Ve všední dny toho času moc není, ale snažíme se to dceři vynahradiť hlavně o víkendech.“

Máte ještě nějakou představu a přání, co by se dalo ve výchově zlepšit?

„Měla bych být důslednější, to se mi zatím moc nedaří.“

Shrnutí:

Ze získaných odpovědí respondentek vyplývá, že je v dětství převážně nejvíce ovlivnili rodiče, prarodiče nebo také sourozenci.

Styly a metody jejich výchovy se většinou shodují s výchovou jejich biologických rodičů, kteří pro ně byli vzorem. Dle odpovědí převládá v současné výchově styl demokratický, bez fyzického násilí a mezi významné prvky patří komunikace s dětmi a stanovení pravidel a hranic.

Úplnou rodinu všechny dotazované označily za ideální a důležitou pro zdravý rozvoj dítěte a pro to, aby mělo pro svůj budoucí život vzor chování obou rodičů. Podmínkou ovšem je, aby tato rodina byla funkční a harmonická.

Také v otázce společně stráveného času se respondentky shodly, že se svými dětmi a manželem tráví veškerý volný čas.

Všichni vychovávající věří, že je jejich výchova správná a důležitá pro budoucí život jejich dítěte. Doufají, že vychovají zdravě sebevědomé jedince, kteří se o sebe budou v budoucnu umět postarat a zároveň budou mít úctu k sobě i ostatním lidem.

Matky po rozvodu s dítětem ve vlastní péči:

Paní Soňa

39 let, rozvedená, 3 děti (syn 14 let, dcera 11 let – obě děti z předchozího manželství, dcera 4 roky), nyní žije 4 roky s partnerem – otcem nejmladší dcery

Kdo Vás v dětství nejvíce ovlivnil?

„Babička a starší sestra – optimistickým pohledem na život, kladným vztahem k dětem.“

Jaký výchovný styl používali Vaši rodiče?

„Otec – autoritativní, egoistický. Matka – laskavý, mateřský.“

Považujete úplnou rodinu za ideální stav pro výchovu dítěte?

„Ano, pokud je funkční. V úplné rodině je výhodou lepší finanční situace, protože jsou zde peníze od manžela nebo partnera a také mne jako pro matku zbývá více času rodinu, protože jsme na všechno dva.“

Jaké metody a styly převažují ve výchově Vašich dětí? Shodnete se ve výchově dětí s partnerem?

„Demokratický, ale zodpovědný. Jen částečně se shodneme. Snažíme se stavět pevné hranice – tedy spíš partner, otec nejmladší dcery. Já jsem spíše měkota a častěji ustoupím.“

Je podle Vás výchova důležitá?

„Je velmi důležitá. Dítě se cítí bezpečí, pokud jsou daná jasná pravidla a zároveň je vedeno k zodpovědnosti a svobodnému rozhodování.“

K čemu děti vedete a jaký předpokládáte výsledek Vaší výchovy?

„K zodpovědnosti, k pracovitosti, k budování sociálních vazeb, ke vztahu k rodině. Výsledek? Předpokládám, že tyto vlastnosti jim vydrží do dospělosti.“

Kolik času věnujete svým dětem?

„V rámci svých možností, jelikož toho mám hodně, (práce, domácnost), zapojuji do domácích prací i své děti. Tím, že jsem po mateřské dovolené nastoupila znovu do zaměstnání, času na děti nemám tolik, kolik bych si přála. Partner se snaží pomáhat.“

Máte ještě nějakou představu a přání, co by se dalo ve výchově zlepšit?

„Vždy je co zlepšovat. Každé dítě ze tří je jiné a platí na něj jiný styl výchovy, který se snažím uplatnit. Snad z nich vyrostou dobří a odpovědní lidé.“

Paní Simona

40 let, rozvedená, 2 dcery (16 let, 5 let), nyní žije 5 let s partnerem – otcem druhé dcery

Kdo Vás v dětství nejvíce ovlivnil?

„Otec – byl pro mě výrazná autorita, bála jsem se ho.“

Jaký výchovný styl používali Vaši rodiče?

„Mamka radši křičela (když byl problém), ale jinak byla ochránářská, laskavá. Otec vládl tvrdou rukou, zastával názor, že aby děti poslouchaly – musí se bát. Ale na druhou stranu si dokázal hrát a být zábavný.“

Považujete úplnou rodinu za ideální stav pro výchovu dítěte?

„Pokud rodina není harmonická a nefunguje jak má, je podle mě lepší výchova jen jednoho rodiče. Samozřejmě je to časově i finančně hodně náročné, bohužel v dnešní době to matky samoživitelky mají po finanční i časové stránce těžké, zvláště když jim otcové děti neplatí soudem stanovené výživné.“

Jaké metody a styly převažují ve výchově Vašich dětí? Shodnete se ve výchově dětí s partnerem?

„Na výchově se s partnerem shodneme částečně. Snažíme se vychovávat metodou pochval, domluv, ale já také hodně křičím.“

Je podle Vás výchova důležitá?

„Určitě. Pokud chci, aby z mých dětí vyrostli slušní a samostatní lidé, musím je vést.“

K čemu děti vedete a jaký předpokládáte výsledek Vaší výchovy?

„Ke spravedlnosti, slušnosti, doufám, že i vzdělání. Snad z mých dětí vyrostou slušní lidé, kteří se budou umět postarat o sebe a své rodiny a nikdy se ke svým rodičům neobrátní zády.“

Kolik času věnujete svým dětem?

„Tolik kolik zvládnou – časově i finančně. Když byly dcery malé, věnovala jsem se jim častěji, s přibývajícím věkem už méně. Spíš jako poradní hlas. Snažím se fungovat i jako kamarádka.“

Máte ještě nějakou představu a přání, co by se dalo ve výchově zlepšit?

„Zlepšovat se dá vždycky. Mohla bych řešit problémy více s klidem. Přála bych si mít na děti víc času, budu se to snažit nějak řešit.“

Paní Lída

46 let, rozvedená, 2 děti (syn 16 let, dcera 14 let), momentálně žije s dětmi delší dobu bez partnera

Kdo Vás v dětství nejvíce ovlivnil?

„Maminka.“

Jaký výchovný styl používali Vaši rodiče?

„Přísnost a laskavost v optimálním poměru.“

Považujete úplnou rodinu za ideální stav pro výchovu dítěte?

„Samozřejmě, je to ideální stav, jak pro výchovu, tak pro celkový chod rodiny.“

Jaké metody a styly převažují ve výchově Vašich dětí? Shodnete se ve výchově dětí s partnerem?

„Přísnost a láska. (jsem momentálně bez partnera)“

Je podle Vás výchova důležitá?

„Nejvíce důležitá, ovlivňuje nás na celý život.“

K čemu děti vedete a jaký předpokládáte výsledek Vaší výchovy?

„Snažím se z nich vychovat slušné, schopné a samostatné lidi se smyslem pro spravedlnost a lásku k bližnímu.“

Kolik času věnujete svým dětem?

„Málo, chtěla bych víc, ale čas a naše současná finanční situace mi to nedovoluje.“

Máte ještě nějakou představu a přání, co by se dalo ve výchově zlepšit?

„Mít více času na rodinu. Obecně bych si přála, věnovat více podpory matkám, hlavně samoživitelkám, které jsou na spoustu věcí kolem dětí samy.“

Paní Simona II

39 let, rozvedená, syn 20 let – žije se synem, nyní bez partnera

Kdo Vás v dětství nejvíce ovlivnil?

„Nejvíce teta s tělesným postižením – sestra mojí maminky. Ovlivnilo mě také to, že jsem vyrůstala do 7 let na vesnici v domě společně s rodiči, prarodiči, tetou, strýcem a bratrem.“

Jaký výchovný styl používali Vaši rodiče?

„Tím, že se na mé výchově nepodíleli pouze rodiče, měla jsem širokou výchovnou škálu. Co osoba, to jiný přístup a věčné dohady. Díky prarodičům a tetě jsem byla vychovávána k větší citlivosti, vnímavosti, spoluzodpovědnosti. Rodiče nás vychovávali sice s láskou, ale striktně a někdy až bezradně. Mnohdy převládala nesmyslná přísnost, málo vysvětlování a podnětů.“

Považujete úplnou rodinu za ideální stav pro výchovu dítěte?

„Je to nejideálnější stav. Pokud ale dítě vyrůstá v „nezdravé rodině“ (jeden z rodičů např. pije, hraje automaty, je násilnický apod.), v tom případě jsem přesvědčena, že by měl jít ideál stranou. Je to i moje osobní zkušenost. Lepší je podle mě zdravá výchova jedním rodičem. Myslím si, že lze nahradit nebo doplnit jednoho rodiče náhradním rodičem, i když určité procento rodinného kouzla je pryč. Samozřejmě je tu také finanční stránka, když pracují oba rodiče nebo partneři, je to mnohem jednodušší, a matka se tak může více věnovat dítěti, nemusí se sama tolik ohánět.“

Jaké metody a styly převažují ve výchově Vašeho dítěte? Shodnete se ve výchově dítěte s partnerem?

„S otcem dítěte (bývalým manželem) jsme vychovávali syna společně jen do jeho pěti let. Na výchově jsme se shodli, vychovávali jsme vlastním příkladem, s láskou, ale i s důsledností. Dalších 5 let jsem syna vychovávala sama, v harmonii, formou přátelského vztahu, poté společně s partnerem, který byl pro syna kamarádem. Od synových 16 let žijeme sami. Pro mě je dítě vlastně partnerem, je to živá bytost, od které se i já můžu mnohé naučit.“

Je podle Vás výchova důležitá?

„Výchova je vklad do života, je to začátek všeho! Každý se asi snaží vychovávat s nejlepším vědomím a svědomím, pokud máme k výchově dítěte ještě po boku partnera, který s námi sdílí naše postoje a dítě z nás obou cítí pevnou oporu, může se zdravě rozvíjet. Myslím si, že jsme zde pro to, abychom mu ukazovali cestu a pomáhali mu na ní.“

K čemu dítě vedete a jaký předpokládáte výsledek Vaší výchovy?

„Snažila jsem se vychovávat svého syna ke zdravému sebevědomí, k odpovědnosti za sebe, ale také brát ohled na ostatní. Vychovávala jsem vlastním příkladem a jednáním – jsou mi vlastní sociální témata, jako je pomoc bližnímu, slabšímu, ale i vlastnosti jako je odvaha, čest a odpovědnost, také vyprávěním příběhů, čtením. Za zásadní prostředek ve výchově považuji komunikaci.“

Kolik času věnujete svému dítěti?

„Svému synovi jsem nevěnovala tolik času, kolik bych si přála a kolik by si i zasloužil. Narodil se mi v devatenácti letech a při jeho výchově jsem ještě studovala a tzv. řešila život. Přesto si myslím, že čas, který jsme spolu strávili, byl plnohodnotný a přínosný. Bylo bohužel více povinností, než času na zábavu. Když jsem žila se synem sama, bylo to převážně z finančních důvodů, kdy jsem se mu dostatečně nemohla věnovat, musela jsem zůstat déle v zaměstnání, abych nás uživila. Výživné od synova otce pokrylo jen malou část jeho skutečných nákladů na život.“

Máte ještě nějakou představu a přání, co by se dalo ve výchově zlepšit?

„Když byl malý, byla bych ráda, kdybych na něj mohla mít více času. Zastávám názor, že jakékoliv tresty, ať už fyzické či psychické, jsou selháním vychovávajícího

a že to vypovídá o tom, že on sám je v nepohodě a měl by se nejdříve srovnat. Všeobecně bych ve výchově dala dětem větší důvěru, zachovala vzájemný přátelský vztah a vymezila hranice rodič – dítě. Chtěla bych ze syna vychovat svobodnou osobnost, která se na mě jako na přirozenou autoritu může kdykoliv obrátit, neboť jsem tu pro něj.“

Shrnutí:

Z odpovědí respondentů vyplynulo, že všichni jsou ovlivněni prostředím své orientační rodiny, popřípadě svými prarodiči, tetami a sourozenci. Metody výchovy a vzory chování rodičů si zpravidla přebíráme do svých nových rodin a většinou vychováváme své děti stejně, jako rodiče vychovávali nás. Odpovědnou a spíše demokratickou výchovou se všechny dotazované snaží vychovat z dítěte tolerantního, zdravě sebevědomého, slušného jedince a věří v důležitost výchovy. Úplnou rodinu považují za důležitou, ale pokud je funkční a harmonická, jinak dávají raději přednost rodině neúplné.

Rozdíl je pravděpodobně nejvíce znát v tom, co se týká času stráveného společně s dítětem. V úplné rodině mohou matky se svými dětmi trávit více času, protože se nemusí tolik zabývat finanční otázkou jako matky žijící sami s dítětem.

Rozdíly ve stylu výchovy v úplné a neúplné rodině jsem z mého výzkumu nezjistila téměř žádné. V současné době se všichni vychovávající snaží najít vhodný styl výchovy s ohledem na osobnost dítěte, převládá spíše demokratický styl, bez použití fyzických trestů, se stanovením určitých pravidel a s laskavým přístupem. Všichni respondenti vychovávají s úmyslem připravit svoje dítě do budoucna co nejlépe a spíše doufají, že vychovají slušného, zdravě sebevědomého, ohleduplného a zodpovědného člověka.

4.3 Vyhodnocení výsledků rozhovoru

Matky žijící s manželem a dětmi:

Otázka číslo 1. *Kdo Vás v dětství nejvíce ovlivnil?*

Paní Andreu ovlivnili prarodiče, u kterých s matkou vyrůstala, když jí otec zemřel. Paní Lenku ovlivnila nejvíce maminka, protože otec se s nimi po rozvodu již nestýkal. Paní Evu i Kateřinu ovlivnili oba rodiče, protože se oba na jejich výchově podíleli stejnou měrou.

Otázka číslo 2. *Jaký výchovný styl používali Vaši rodiče?*

Ve všech odpovědích převažuje demokratický, spíše přátelský přístup, bez fyzického násilí. Paní Kateřina uvádí také důležitost důvěry. Paní Lenka nutnost dodržování určitých pravidel a odpovědnost. Vše uvedené je jistě pro výchovu dětí, již od mala velice důležité.

Otázka číslo 3. *Považujete úplnou rodinu za ideální stav pro výchovu dítěte?*

Úplnou rodinu považují všechny respondentky za ideální, pokud jak uvádí paní Andrea, je rodina funkční. Jestliže se v rodině vyskytuje jakákoliv patologie, není to ideální stav pro vývoj a výchovu dítěte (např. násilí, alkohol, drogy, kriminalita apod.) V tomto případě je na místě otázka, zda takovou nefunkční rodinu udržovat? Paní Lence zase chyběl mužský vzor, jelikož otec se s ní od rozvodu nestýkal.

Otázka číslo 4. *Jaké metody a styly převažují ve výchově Vašich dětí? Shodnete se ve výchově dětí s partnerem?*

S partnerem se ve výchově shodnou všechny dotazované. Nepoužívají fyzické tresty. Paní Lenka upřednostňuje demokratický styl a uvádí potřebu pravidel a určitých hranic, které je nutné dodržovat a kontrolovat. Totéž v trochu jiné podobě zastává i paní Kateřina. Paní Andrea s dětmi navíc hodně komunikuje.

Otázka číslo 5. *Je podle Vás výchova důležitá?*

Na tuto otázku byly všechny odpovědi kladné. Děti by měly mít ve výchově určitý řád a hranice. Většina dotazovaných rodičů věří, že je výchova důležitá pro celkový rozvoj a budoucí život svých dětí.

Otázka číslo 6. *K čemu děti vedete a jaký předpokládáte výsledek Vaší výchovy?*

Téměř všechny matky se shodly na tom, že vedou svoje děti k odpovědnosti, samostatnosti, slušnosti, dodržování určitých pravidel, k úctě, toleranci, k důvěře, ke zdravému sebevědomí a pozitivnímu myšlení a věří v kladný výsledek své výchovy.

Otázka číslo 7. *Kolik času věnujete svým dětem?*

Na tuto otázku odpověděli všichni, že se snaží dětem věnovat co nejvíce. Většinou o víkendech a ve volném čase při sportovních nebo kulturních aktivitách. Matky mají na děti dostatek času, dokud jsou s nimi na rodičovské dovolené. S návratem do zaměstnání společného času zásadně ubývá. Celkově lze hodnotit, že naše společnost

trpí nedostatkem volného času, protože většinou pracují oba rodiče a přes týden na děti moc času nezbývá. Věnují se jim tedy alespoň o víkendech.

Otázka číslo 8. *Máte ještě nějakou představu a přání, co by se dalo ve výchově zlepšit?*

Paní Kateřina by chtěla být ve své výchově důslednější. Paní Andrea, i když má děti již velké, má pocit, že je stále svojí radou a pomocí vychovává. Paní Lenka věří, že její výchovou vyrostou z dětí spolehlivý, tolerantní a slušní lidé. Paní Eva si myslí, že v dnešní době mají děti malou úctu k rodičům a má pocit, že někdy děti spíš vychovávají své rodiče. Volná výchova není vždy tou nejvhodnější.

Matky po rozvodu s dítětem ve vlastní péči:Otázka číslo 1. *Kdo Vás v dětství nejvíce ovlivnil?*

Na první otázku má každý z dotazovaných trochu jinou odpověď, ale vždy to byl někdo z nejbližších členů rodiny, kdo dotazovaného v dětství nejvíce ovlivnil.

Otázka číslo 2. *Jaký výchovný styl používali Vaši rodiče?*

Paní Soňa, Simona a Simona II uvedly, že měly přísnějšího otce (paní Simona se dokonce otce i bála, protože ji fyzicky trestal) a mírnou, laskavou matku. Rodiče paní Lídy používali ve výchově jak přísnost, tak i laskavost ve správném poměru.

Otázka číslo 3. *Považujete úplnou rodinu za ideální stav pro výchovu dítěte?*

U této otázky všechny respondentky odpověděly kladně, to znamená, že všechny považují úplnou rodinu za ideální pro výchovu dítěte, pouze v případě, kdy není funkční, přiklání se k výchově dítěte pouze jedním z rodičů, popřípadě společně s novým fungujícím partnerem. Všechny také shodně uvádějí, že je výhodou úplné rodiny více času na děti a dostatek finančních prostředků, pokud rodiče nebo oba partneři pracují.

Otázka číslo 4. *Jaké metody a styly převažují ve výchově Vašeho dítěte? Shodnete se ve výchově dítěte s partnerem?*

Se svými partnery se dotazované ve výchově převážně shodnou, snaží se o výchovu vlastním příkladem. Na otázku stylu a metod výchovy se objevovaly tyto odpovědi např. „demokratický“, „zodpovědný“, „důslednost“, „láska“, „harmonie“ apod. V rozhovorech z odpovědí vyplývá, že dotazované převzaly do své výchovy vzory svých rodičů a podobným stylem vychovávají i své děti. Jak uvádí paní Soňa – partner „staví pevné hranice“ a ona je „měkota“. Podobný styl výchovy měli i její rodiče, otec byl autoritativní a matka laskavá.

Otázka číslo 5. *Je podle Vás výchova důležitá?*

Všechny respondentky odpověděly, že je dokonce výchova velmi důležitá, protože ovlivňuje (jak uvedla např. paní Lída) celý další život. Paní Simona II dodává, že jsme tu, abychom dítěti ukazovali cestu a pomáhali mu na ní, a tím i podle paní Soni, se dítě cítí v bezpečí.

Otázka číslo 6. *K čemu dítě vedete a jaký předpokládáte výsledek Vaší výchovy?*

Každý rodič má s ohledem na svoje hodnoty trochu odlišnou představu o svých výchovných cílech. Z odpovědí je patrné, že smyslem a snahou všech dotazovaných matek je vychovat z dětí samostatné, slušné, schopné, spravedlivé, zdravě sebevědomé jedince se smyslem pro lásku k rodině a k bližnímu.

Otázka číslo 7. *Kolik času věnujete svému dítěti, dětem?*

V otázce na dostatek času z mého výzkumu vychází, že matky mají na děti nedostatek času, nebo ne tolik, kolik by si přály mít. Je to většinou z finančních důvodů. Pokud některá matka žije nebo žila s dětmi sama, musí především zabezpečit rodině finanční stránku, což jí zabere více času, a tudíž už jí nezbyvá čas pro trávení s dětmi. Celkově lze hodnotit, že celá naše společnost trpí nedostatkem času pro rodinu.

Otázka číslo 8. *Máte ještě nějakou představu a přání, co by se dalo ve výchově zlepšit?*

V této otázce se objevuje několik typů odpovědí. Obecně se dá říct, že by si matky přály mít více času na děti a rodinu. Paní Lída se také zmínila o ženách samoživitelkách, které jsou na vše kolem dětí sami. Paní Simona by chtěla zlepšit svůj styl výchovy, řešit problémy klidněji. Paní Simona II se domnívá, že by bylo dobré dát dětem více důvěry, ale zároveň jim vymezit hranice.

4.4 Závěr výzkumu

V mé bakalářské práci jsem se zamýšlela nad tím, zda úplná rodina dává dítěti záruku spokojenosti, zda tráví rodiče s dětmi dostatek času a jaké výchovné styly a metody se v současné době nejvíce uplatňují ve výchově dětí.

Z mého výzkumu vyplývá, že úplná rodina může mít několik výhod. Čas strávený s dětmi si mohou rodiče mezi sebou rozdělit, podílejí se společně na výchově a za předpokladu, že oba rodiče pracují, je větší pravděpodobnost, že rodinná finanční situace bude uspokojivá. Ale mohou to být výhody pouze zdánlivé.

Faktory, které současnou výchovu ovlivňují, jsou především finanční situace rodiny, nedostatek volného času rodičů, prostředí a výchova orientační rodiny a osobnost dítěte. Mnoho dnešních rodičů má nejen časově, ale často fyzicky nebo psychicky náročné zaměstnání, takže se s dětmi přes den nevidí. Nebo také nemají po práci už ani dostatek

energie věnovat se jeho školním povinnostem, ale i jemu samotnému. Nezůstává jim tedy prostor ke společnému hraní a ke komunikaci, které jsou potřebné k vybudování důvěrného vztahu s dítětem. Otázka času je také často spojena s finanční otázkou. Jestliže se jedná o matky rozvedené, které navíc žijí sami s dítětem, musejí věnovat více času zabezpečení financí pro sebe a pro dítě, a proto mu nemohou věnovat dostatek času, který by mu rády věnovaly.

Co se týče stylu a metod výchovy není dle mého názoru ve výchově vhodná ani přílišná přísnost, ani přehnaná volnost, to jsou dva extrémy. Nejvhodnější a dle odpovědí dotazovaných i nejpoužívanější se jeví výchova demokratická s pevným stanovením hranic, citlivá a důsledná, ale důležitý je také shodný názor obou rodičů na výchovu.

Velký vliv na dítě má také rodičovský vzor chování, který si dítě přebírá jako vzor pro budoucí život a svoji rodinu. Samozřejmě je žádoucí, aby vztah rodičů fungoval a nebyl disharmonický.

A právě v tom je nevýhoda dětí žijících pouze s matkou. Prožily si rozvod či rozchod svých rodičů, což je stresující jak pro partnery, tak právě především pro děti. Rozvod totiž poznamenává jejich chování a budoucí vztahy. City a láska jsou pro dítě tou největší hodnotou, co k životu potřebuje. Proto, pokud jeden z rodičů od rodiny odejde, dítěti tato láska a vztah chybí a chybí mu také vzor, většinou mužský.

Variantou může být tzv. střídavá péče, ale není vhodná pro každého, musí být brán ohled především na dítě, zda by mu tato forma porozvodové péče vyhovovala a prospívala. Také ne všichni rodiče jsou pro takovou formu vhodní a ochotni ji přijmout.

Samozřejmě je ideální, pokud dítě vyrůstá v úplné rodině, ale měla by to být rodina harmonická a funkční. Souhlasím s názorem paní Simony, že pokud se u jednoho z rodičů vyskytuje jakékoliv patologické chování, ať už se jedná o alkohol, drogy, násilí, kriminalitu atd., je lepší z takového vztahu odejít a buď založit nový fungující vztah, nebo raději zůstat s dítětem sama, ale pro něj v klidném prostředí. Nesoulad v rodině provázený hádkami a nepohodou, ne-li dokonce násilím, v dítěti neprobudí spokojenost, nýbrž spíše smutek, strach, bolest a trápení.

Dobrým rodičem je dle mého názoru ten, kterému není výchova lhostejná, zamýšlí se nad důsledky svého jednání a snaží se nejen vychovávat svoje děti, ale především

zdokonalovat sám sebe, aby byl svým dětem co nejlepším vzorem a přirozenou autoritou. Velkou roli také hraje důvěra dítěte a pocit, že se může na rodiče vždy se vším obrátit o pomoc a radu. Nelze tedy říct, že kompletní rodina tvoří záruku spokojenosti dítěte, ale pokud je harmonická a funkční, je pro dítě určitě zárukou lásky a bezpečí, dvou hodnot, které jsou pro dítě nenahraditelné.

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se zaměřila na současnou rodinu a výchovu dítěte. Rodina jako instituce dnes sice není úplně stejná jako v minulosti, během doby se neustále mění a vyvíjí, ale nadále zůstává tím nejlepším místem, kde může dítě vyrůstat. Je důležité, aby v ní převládala láska, pohoda, tolerance a aby zde byl prostor a čas pro komunikaci mezi jejími členy. Rodina skýtá dítěti bezprostředně působící vzory a příklady. Rodina také zakládá, upevňuje a rozvíjí v dítěti vědomí povinnosti, zodpovědnosti, ohleduplnosti a úcty, jako něčeho samozřejmého co patří k životu.

V dnešní době se často hovoří o krizi rodiny. Alarmující je i velký počet rozvodů a velký počet žen vychovávajících dítě sami bez partnera. To samozřejmě není ideální ani pro dítě ani pro jeho rodiče, jelikož rozvod je velmi stresující událost pro všechny. Velkým problémem současných rodin může být také nedostatek volného času. To, že mají rodiče čím dál méně času, je dáno životním stylem. Někdy je jeho nedostatek ze strany rodičů kompenzován materiálními prostředky, což není pro dítě adekvátní náhrada za čas, který by strávilo s rodičem.

Z rodin se zvolna vytrácí morální hodnoty a převažují konzumní výhody. Je důležité, aby dítě vědělo, že rodina je především prostředím, kde se může svěřit a očekávat moudré vyslechnutí, radu a pomoc a je pro něj útočištěm v situacích životní bezradnosti.

Dítě vychovávané v harmonické rodině, dostává lekce pro svůj budoucí život v dospělosti. Učí se mužskému či ženskému způsobu chování, přejímá životní hodnoty i životní styl svých rodičů. Získává také obraz manželského soužití i obraz svého budoucího partnera. Dle mého zjištění není tak úplně důležité, zda je rodina úplná, ale jestli je funkční a dítě se v ní cítí dobře a bezpečně. Dítě by se mělo především cítit šťastné a spokojené, ať už jde o rodinu úplnou či neúplnou.

Výchova je velmi významným prvkem v životě dítěte. Výchovný styl, který rodiče uplatňují, se podílí na tom, jak se dítě v rodině cítí. Vyvážená výchova by měla být založena na respektu a úctě k vychovávanému jedinci. Každé dítě by mělo být vychováváno s ohledem na jeho osobnost, proto nelze najít univerzální výchovný styl. Není vhodná ani přílišná přísnost, která v dítěti vyvolává strach z trestu a naopak ani velká

volnost, která vzbuzuje v dítěti strach z osamělosti a opuštěnosti. Je to právě styl rodinné výchovy, který určuje základní osobnostní rysy dítěte.

Dle mého názoru, neboť sama jsem matkou dvou dnes již dospělých synů a také z rozhovorů s rodiči vyplývá, že důležitá jsou ve výchově dítěte, především pevně stanovená pravidla nebo hranice, stejně tak jako laskavost, důslednost a jednotný přístup obou rodičů.

Při porovnání všech údajů jsem dospěla k závěru, že kompletní rodina není zárukou spokojenosti dítěte, není tedy důležité, zda se jedná o rodinu úplnou či neúplnou. Bezpečný domov přináší dítěti pevný řád, lásku, porozumění a pomoc v každé situaci. Vnímá-li dítě, že jej rodiče milují, že na něj kladou přiměřené požadavky a akceptují jej, je to nejvhodnější výchovné prostředí pro rozvoj dítěte a jeho budoucí život. Taková rodina ať už úplná nebo neúplná představuje pro dítě bezpečný přístav.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Zákony

1. NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK č. 89/2012 Sb., Rodinné právo, Část druhá, Hlava první, Díl 2.

Knihy

1. HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 1.vyd. Praha: Grada, 2007, 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

2. KOHOUTEK, R. *Vývoj a výchova dítěte v rodině*. Brno: CERM, 1998, 17 s. ISBN 80-7204-105-3.

3. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978 80-7367-383-3.

4. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ V. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

5. KRAUS, B. SÝKORA P. *Skripta - Sociální pedagogika I*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009, 63 s.

6. KRAUS, B., JŮZL, M., TANNENBERGEROVÁ, M., *Teorie výchovy*. 1.vyd. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011. 88 s. ISBN 978-80-87182-04-8.

7. KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak neztratit nadšení*. 1.vyd. Praha: Grada, 1998, 131 s. ISBN 80-7169-551-3.

8. LACA, S. *Výchova - rodina - hodnoty*. Brno: Institut mezioborových studií, 2013, 223 s. ISBN 978-80-87182-32-1.

9. LOVASOVÁ L. *Rodinné vztahy*, Praha: AGAMA poly-grafický ateliér, s. r. o., 2006, 32 s., ISBN 80-86991-66-0.

10. MAŘÍKOVÁ, H. ČERMÁKOVÁ M. *Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace)*. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 170 s. ISBN 80-85850-93-1.

11. MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa, základní duševní potřeby dítěte, dítě a lidský svět*. 1.vyd. Praha: Grada, 2005, 182 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0870-1.
12. MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 6.vyd. Praha: Portál, 2013, 143 s. ISBN 978-80-262-0519-7.
13. MATĚJČEK, Z. DYTRYCH Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1.vyd. Praha: Grada, 2002, 128 s. ISBN 80-247-0332-7.
14. MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, 144 s. ISBN 80-85850-24-9.
15. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2.upr.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008, 323 s. ISBN 978-80-86429- 87-8.
16. PELIKÁN, J. *Výchova pro život*. 1.vyd. Praha: ISV, 1997, 108 s. ISBN 80-85866-23-4.
17. PREKOP, J. *Jak být dobrým rodičem: krůpěje výchovných moudrostí*. 1.vyd. Praha: Grada, 2001, 83 s. ISBN 80-247-9063-7.
18. PREKOP, J. SCHWEIZER Ch. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. 6.vyd. Překlad Kristina Lišková. Praha: Portál, 2012, 151 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-807-3674-953.
19. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, 268 s. ISBN 80-85931-48-6.
20. SATIR, V. *Společná terapie rodiny*. 1.vyd. Praha: Portál, 2007, 214 s. ISBN 978-80-7367-303-1.
21. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, 173 s. ISBN 80-717-8559-8.
22. STŘELEČEK a kol. *Kapitoly z rodinné výchovy: učebnice pro střední školy*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1992, 157 s. ISBN 80-85298-84-8.
23. ŠPAŇHELOVÁ, I. *Dítě a rozvod rodičů*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, 184 s. ISBN 978-80-247-3181-0.

24. VODÁČKOVÁ, D. *Krizová intervence*. 2.vyd. Praha: Portál, 2007, 543 s. ISBN 978-80-7367-342-0.